

Világveendő

Szerkeszti: Márkus Aladár

Stefan Lux

a magyar származású, német zsidó újságíró, aki Csehszlovákiába menekült és Svájcban életét áldozta fel az egyetemes zsidóság jobb jövője érdekében.

1936

augusztus.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Azt a tendenciózus hírt, amely szerint a zsidók bevándorlását Palesztinába, az arab és zsidó ellentétek elsimitásáig felüggesztik ill. szüneteltetik, az angol kormány hivatalosan megcáfolta.

*

Németországban egy tiszta árja nő apasági keresetet indított egy „háromnegyedes zsidóvérű”-nek nyilvántartott férfi ellen. A bíróság, mielőtt érdemben tárgyalta volna az ügyet, tanácskozássra vonult vissza és hivatalosan megállapította, hogy a vérkeresztkezés következtében a gyermek „háromnegyedes zsidóvérű . . .”

*

A közelmúltban elhunyt Maxim Gorkij, orosz író nem egy ízben szállt síkra a zsidók érdekében. A cárizmus alatt állandóan tiltakozott a progromok ellen.

A háború alatt hatalmas cikkekben pellengérezte ki a *Dreyfus* ellen folytatott hajsztát, a háború után fellépő antiszemitizmus ellen pedig fanatikusan harcolt.

A világhírű író műveiben mindig szimpatikusan állította be zsidó figuráit. Különösen „*Egy kis hős*” című elbeszélésében nagy szeretettel írja meg egy kis zsidó fiu történetét.

Maxim Gorkij nagy híve volt a zsidóság legujabbkori megmozdulásának és nyíltan pártfogolta a zsidóság Palesztinai törekvéseit.

Ezt legjobban igazolja a halhatatlan írónak következő kijelentése:

Mélyen rokonszenves nekem a szenvedéseiben nagy zsidó nép, meghajlok évszázados súlyos igazságtalanságoktól megkínzott lelkének hatalma előtt, amely bár elfáradtan, mégis forrón és bátran áhitozik a szabadság után. Jó, tüzes vér csörgedezik népetek ereiben! Azt mondják nekem, a cionizmus utópia; lehetséges. De amikor ebben az utópiában a szabadság legyőzhetetlen, szenvedélyes vágyát látom, — az utópia nekem

realitás, nagy életkérdés. Teljes szívemből kívánom a zsidó népnek — de a többi emberiségnek is, — fordítsa minden szellemi erejét az álma megvalósítására, változtassa hús és vérré, küzdjön érte fáradhatatlanul, hogy minden igazságtalanságon, közönségesen és rablással győzdelmeskedjék.

*

Egy new-yorki élelmes moztulajdonos mert látogatói túlnyomórészen zsidók, az előadásra kerülő filmeket hébernyelvre szinkronizálva pergette le. A múlt héten a „Világhíradó”-ban Hitler is szerepelt, midőn egy szoborleplezési ünnepélyen beszédet tart — természetesen héber nyelven. Emiatt az ottani német követ tiltakozó jegyzéket intézett a kormányzósághoz, hogy a filmrészletet azonnal vegyék le a műsorról. A tiltakozó jegyzéknek híre futótűzként terjedt el és most már a nemzsidó színházlátogatók is valósággal ostrom alatt tartották a jegypénztárt, mert mindenki hallani akarta Hitlert, hogy milyen szépen és folyékonan beszél héberül . . .

*

Titulescu román külügyminiszter megszakította montreuxi tárgyalásait és váratlanul Bucarestbe érkezett.

A külügyminiszter bejelentette, noha a kormány hivatalosan loyális politikát folytat a kisebbségekkel és a zsidósággal szemben, mégis tulságos toleranciával kezeli a szélsőjobboldali és hitleri orientációt, amely nem fedi külpolitikai kijelentéseit és ellentétben áll meggyőződésével, s ezért kénytelen demisszionálni.

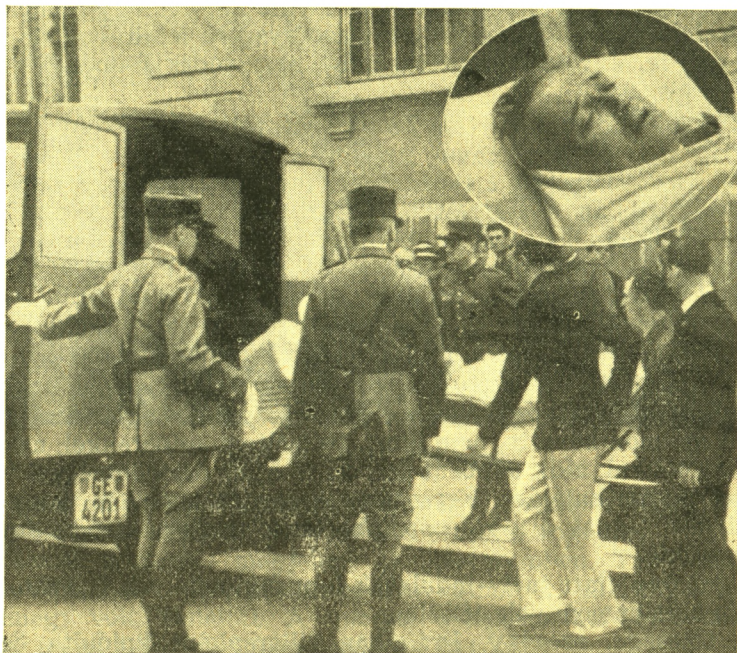
Kiszivárgott hírek szerint a kormány deffertált és Titulescu követelésére garanciát nyújtott, hogy ezentul a legnagyobb energiával jár el az antiszemita garázdálkodókkal szemben.

*

A Nobel-díjjal kitüntetett Joliot Curie, a francia tudományos kutatások államtitkárnöje eredményes tárgyalásokat folytatott a bel- és külügyminisztérium kiküldöttével egy olyan anyagi alap megteremtése érdekében, hogy a politikailag üldözött tudósok áldásos működésüket folytathassák.

Berend Pál:

Az eldobott kő, amely hullámozásba hozza a tengert

1. A súlyosan sebesült **Lux Istvánt** mentőkocsin szállítják a Népszövetség tanácsterméből a szanatóriumba. 2. **Lux** a halottas ágyon .

A genfi puskalövés, amely a Népszövetség üléstermében hangzott el és kioltotta *Lux István* életét, *látszóan* nem érte el célját. A zsidóság sorsa változatlan mindenütt, de főleg Németországban és az üldözésektől még bizonyos fokig mentes zsidó réteg egyelőre nem mutatja azt az *egységes* frontot, amelyet *Lux István*, magyar származásu, német zsidó ujságíró öngyilkosságával elérni akart.

Holott nem emlékszem rá, hogy a zsidóság történetének utolsó évtizedeiben példa lett volna hasonlóan heroikus cselekedetre, fájdalom mártíriumra. Itt él egy fiatalember, családja van, felesége, gyermekei. És ami nagyon sokat jelent: munkája, elfoglaltsága, hivatása, annak ellenére, hogy zsidó. Munkatársa egy csehországi német lapnak. Elküldik Genfbe, talán kicsit a tulajdon kérésére is. És ez a *Lux István* Genfben egy szép napon nem küld több tudósítást. Ezen a napon meghal.

Magasabb kötelességből. Olyan elszántsággal és végzetes biztonsággal, amilyenről csak az orosz-japán háború történetében olvastunk. A japánok haltak meg így, kicsit elvakult, félművelt, vallási jellegű meggyőződésből, kritika nélkül, csak azért, mert a halált megdicsőülésnek látták, cselekedetnek a haza érdekében, hődotlatnak a

mikádó előtt. Egy régi nép civilizálatlan katonái így mentették meg lelküket az elkárhozástól.

Csak a cselekedet azonos *Lux* István esetében. Mert amíg a primitív ember nem fél a haláltól, addig retteg és reszket tőle a mai férfi, aki ismeri és szépnek találja az életet. Meghall, ha muszáj a harctéren. Mélységes félelemmel a szívében rohan ezer és ezer bajtársával a gépfegyverek elé. Fél és mégis bátor. Ugy-e, mennyivel több, hatalmasabb valami ez, mint az egyszerű lelkű ember barbár vakmerősége, aki azért merész, mert nem tudja felmérni a halál-veszedelmet.

En csodálatosnak tartom *Lux* István tettét. Érzékeny idegrendszerével, zsidó érzésvilágával, az élethez való ragaszkodással szívében: önként itthagya az életet, mert úgy hiszi, hogy ez segít zsidó testvérein. Abban a fantasztikus közönyben, amely nemzsidót és zsidót egyformán jellemez az üldözött zsidó tömegek sorsával szemben, *Lux* István tette olyan, mint az égő fáklya. Egyszerre rávilágít az évezredek zsidó lélekeire, amelyet darabokra törtek, millió atomra szakítottak szét: de az utolsó pillanatokban mégis mindig kitűnik, hogy *egyek* vagyunk, testvérek, *ugyanazon* család gyermekei.

En hiszek abban, hogy *Lux* István öngyilkossága mégsem marad nyom nélkül. Hiszem, hogy a fásultság és érdektelenség, amely a tettet nyomon követte, nem igazi. Beszéltem emberekkel, zsidókkal és nemzsidókkal, akik döbrent szívvel és ájuult dermedtséggel reagáltak *Lux* István halálára. Keresztények mondták nekem, hogy végre valami jelet látnak a *zsidó nép* táborából, amelyre mindenkinek fel kell figyelnie.

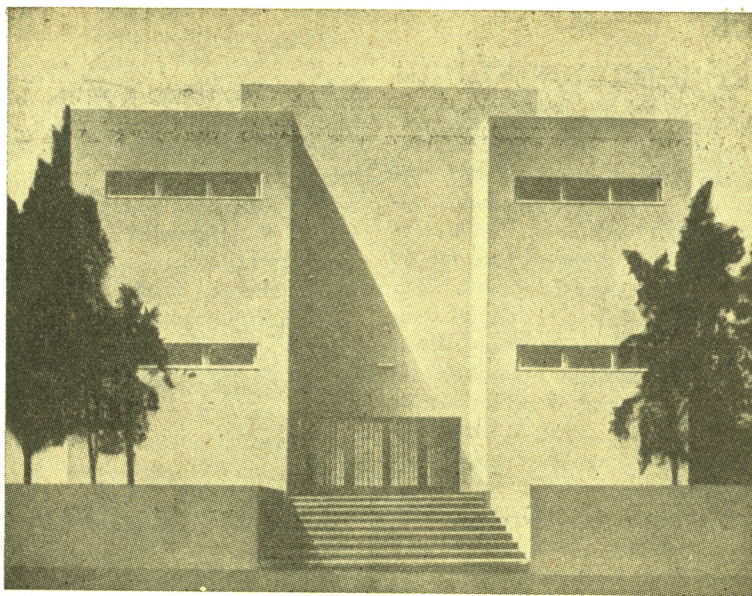
A közöny alatt mély indulatok lappanganak. *Lux* István halála érzésem szerint nem volt céltalan.

A felesége, szegény, Prágában fillérenként koldulta össze a pénzt, hogy Genfbe mehessen a temetésre. *Lux* István vagyontalan ember volt. És ha úgy halljuk, hogy a csehországi zsidók gondoskodni akarnak a család életéről, akkor ez a legkevesebb, amit a halott emlékének tiszteletbentartására tehetnek.

En úgy gondolom, hogy ebből a történetből legenda lesz még egyszer. Egy kis zsidó ujságíró legendája, akinek életében nem voltak nagy sikerei és kivételes örömei. Katonája volt a betűnek és harcosa az írásba foglalt igazságnak. És ez az ember, ez a magyar-német-zsidó egy napon rádöbrent arra, hogy Európa közepén, a világ szeme láttára gyalázzák meg zsidók százezreit. Egy új törvény, új hit nevében ártatlanok millióit teszik földönfutóvá az egész világon. És senki egy szóval nem tiltakozik. Az emberiség élő nagy szellemei hallgatnak. Egyiküknek sem jut eszébe, hogy mélységes, hátborzonogató feljajdulással forduljon a világ lelkiismeretéhez.

És *Lux* István ujságíró-kollégám nem értette meg ezt a nagy csöndet, a szellemi kényelemnek ezt a példátlan fajtáját. Az ő szíve hevesebben vert, ha újabb zsidó halálról olvasott és arcát a szégyen pírja borította ei, ha Prágába megint érkezett egy menekültvonat. Mint a vulkán, háborgott fiatal lelke és ugyanakkor a nagy kortársak lelkei nyugodtan pihentek babéraikon. *Lux* István szívéből ki-csordult a vér. Cselekedni kellett.

Azt írják nekünk Genfből, hogy szolgálatkész, csöndes, kedves, tehetséges kolléga volt *Lux* István. Mindenki szerette az ujságíró-

Tel-Aviv városi muzeuma.

tribünön. Halála előtti éjszaka írta meg a búcsúleveleket, amelyeket egykor a zsidó olvasókönyvekben tanítani fognak.

Másnap pontosan megjelent az ülésteremben. Tréfásan üdvözölte a fiukat és leült, közvetlenül a szónokok emelvénye mellett. Féltenegy volt. Délelőtt. A spanyol delegátus befejezte beszédét. amit az angol tolmács éppen fordítani kezdett.

És akkor eldőrdült a lövés. Az első percben azt hitték, hogy mérényletről van szó. Egyesek lehajoltak. Csak kevesen vették észre a férfit, aki lassan lecsuszott a székről és egyik kezével még olyan mozdulatot tett, mintha bocsánatot kérne...

A kórházban, halála előtt megismételte azt, amit a levelekben elmondott. Az angol király, az angol külügyminiszter, a népszövetség főtitkár, a Times és a Manchester Guardian főszerkesztője azonos tartalmu irásokat kaptak *Lux* Istvántól. A német zsidók sorsára akarta a címzettek figyelmét felhívni.

Nem lehet elfelejteni ezt az embert és ezt a cselekedetet. Végre egy férfi, egy zsidó, aki önzetlenül, mellékszempontok nélkül tudatosan az életét áldozza testvéreiért. Egy zsidó ember, aki előtt *népe jövője fontos és nem a tulajdon sorsa*. Herzl tanítványa *Lux* István. Azé a Herzl, aki úgy látszik, nemcsak országot adott népének, hanem megváltoztatta a gettó-zsidó típusát.

Lux István, testvérem: ez az új zsidó ember a te halálodra fog gondolni a veszély pillanataiban. Nekünk nincs hadseregünk és hadvezéreink száma is nagyon csekély. De van hitünk és meggyőződésünk.

Hiszünk abban, hogy halálod nyomán megváltozik a zsidó sors.

A Világvándor független – olvasd!

Zsidók középamerikában

A zsidóknak középamerikába való letelepedése pontosan attól a naptól veszi kezdetét, amelyen ez az ország felfedeztetett. *Louis des Torres*, Kolumbusz Kristóf tolmácsa, aki marannus volt, az ország felfedeztetése után ott maradt és mint dohányültetvényes telepedett meg.

A Spanyolországban és Portugáliában élő marannusok, bár szigorúan megtiltották a kivándorlást, mégis az idők folyamán, annyian szivárogtak az országba, hogy néhány évvel későbbben a spanyolok indíttatva érezték magukat fiók inquisíció felállítására középamerikában, amely „hivatal” — fennmaradt feljegyzések szerint — semmiben sem maradt el ügybuzgóság tekintetében az ó-hazai mögött.

Ilyesformán a középamerikai zsidó települést már a kezdet kezdetén elnyomták, mielőtt még számszerűen is jelentős méreteket ölthetett volna. Egész a múlt századig csak legenda és be nem bizonyítható történet az, hogy nagyon sok várost eredetileg a hazájukból elűldözött marannusok alapították.

Öntudatos zsidók, csupán az elmúlt évszázad folyamán vándoroltak középamerikába, főleg Mexicóba, ahol ma is elég tekintélyes számban élnek.

A többi középamerikai államban azonban aránylagosan igen csekély számban vannak zsidók, de jelentőségük és tekintélyük annál nagyobb. Jellemző, hogy pl. Jamaikában a csekély számú zsidóság olyan nagy politikai jelentőséggel bírt, hogy évtizedeken keresztül a parlament Jom-kippur napján nem ülésezett, mert ezen a napon a zsidók nem jelentek meg. Ez a tény egyúttal világot vet arra is, hogy ez a kevésszámú zsidó réteg minőségileg a legjobb fajtából tevődött össze. Vallásos, konzervatív, angol és holland zsidók ezek, kik régebbi, felvilágosodott hazájukban sosem érezték a spanyol zsidók önérzetét olyan mélyen megalázó üldöztetések és kényszerű hazudozások romboló hatását. Ott is szabad és öntudatos polgárok ma-

radtak, akik szorgalmukkal, vagyonukkal és főleg tudásukkal és legtekintélyesebb vezető pozíciókba emelkedtek.

Későbbben szefárd zsidók is bevándoroltak, leginkább marokkóból. Csupa szegény üldözött emberek, akik már nem is élvezik azt a tekintélyt, mint a régebben bevándorolt hitrokonaik. Velük szemben, bizonyos antiszemita ízü averziót lehet tapasztalni. Noha ők is dolgozók, szorgalmas emberek, de a köztudat *másfajta zsidóknak* minősíti őket.

(Arny.)

~~~~~
A Schweizerische Bundesgericht rendeletileg betiltotta olyan újságcikkek megjelentetését, amely bármely polgártárs vallási érzületét sérti, származását gúnyolja és a gyűlöletet szítja. A rendelet különösképen az antiszemita lapok ellen irányul, s ez abból következtethető, hogy az „Organ contre la juiverie” (Lap a zsidóság ellen) című újságot a lapcímhasználatától is eltiltotta.

*

A pesti izr. hitközség rabbihivatalában ez év első felében ötszázán jelentették be kitérésüket. (Tehát csak a pesti oldalon). Elszomorító statisztikai adat!..

*

A francia kormány arra utasította az illetékes hatóságokat, hogy ezentúl a politikai menekültek és a fajelmélet folytani üldözöttek kiadatását tagadják meg.

Braun Gyula

מֶשָׁר מְשָׁרָשֶׁקֶה

Andrássy - ut 58.

(Csengery utca sarok)

Állandóan elsőrendű friss
husok legolesőbb napi áron

Figyelmes és előzékeny
kiszolgálás!

Peyer Károly nyilatkozik népszövetségi tudósítónknak.

Népszövetségi tudósítónk Berkovits Zoltán írja Genfből:

Csak két beszélgetésemről adhatok számot, de úgy vélem érdekelni fogja a „Világjáró” olvasótáborát.

I. — Peyer Károly közismert tömör és minden a tárgyhoz tartozó kérdést felölő beszédmodorában, az antiszemitizmusról nyilatkozik:

— Álláspontom ebben a kérdésben teljesen fedi a szociáldemokrata párt hitvallását.

Elítélek minden olyan mozgalmat, amely az embereket vallás vagy nemzetiség szerint osztályozza.

Még a legideálisabb mozgalomnak is akadnak anyagi érdekből dolgozó vámszedői, hogy ne lenne a horogkeresztesnek! . . . Vonják meg ezektől a forrásokat, amelyekből táplálkoznak és a legszajásabb apostolok elnémulnak! . . . Más, jö-

vedelmező elvek szolgálatába fog-nak állni!

Bár szent meggyőződés, hogy Magyarországon az antiszemitizmusnak talaja nincs, mert az igazi magyar ősidőktől fogva zsidóbarát, kijelentem önnek, *hogy ezek a zsidózók egyenesen a haza és a magyarság ellenségei! . . . Aki ma akár a vallási, vagy nemzetiségi kisebbségek jogainak csorbítását célozzák, egyenesen aláás-sák Magyarország legeminebb érdekeit!*

De nem ők egyedül a hibásak! *Hibás maga a magyar zsidóság is, amely a gyávaság és a tűrés politikáját folytatja, kis fenyegetés, vagy megfélemlítés elegendő, hogy becsületes munkával szerzett pozícióját átengedje és szerzett jogait feladja . . .*

Maguknak vannak elesett hőse-

ik, vannak — mégpedig tudtommal szép számban — *élő* testvéreik, akiknek mellét a vitézség minden érme díszíti, *akik holt és élő példái annak, hogy a magyar zsidó legalább úgy szereti a hazáját, mint a horgos agitátor!*

Vagy maguk azt hiszik, hogy elég demonstráció a *hősök templomának a megépítése?! . . .*

Itt van ez a Németországgal kötött „*kulturegyezmény!*”

Látja, a német sajtó támadja a magyarokat, mert elnyomják az itteni németeket!

Mi tudjuk, hogy ez *alaptalan*, de, ha ennek a megegyezésnek ellenére is megjelenhetnek ilyen rágalmak a *baráti* német sajtóban, nem félok, hogy a *Náci mozgalom is fióklét kap nálunk?* . . .

Harcoljanak bátrabb eszközökkel az antiszemitizmus ellen, s higgyék el, érdemeket fognak szerezni a gazdasági és politikai zűrzavar megszűnése, a termelő nyugalom béke megteremtése terén is!

*

II. — *Hailé Szelasszié*, Juda leg-hatalmasabb oroszlánja színe elé kissé körülményesen, de mégis eljutottam.

Hja, *Ros Kassa* itt sokkal jobban védi urát és parancsolóját, mint Addisz Abebában!

Szóval, a sajtófőnök nagynehezen fogadott, de tudtomra adta, hogy a *Négus* nem fogad akárkit, tehát először nála kellett vizsgáznom.

— Milyen nemzetiségű? — kérdezte . . .

— Zsidó! — feleltem.

— Miről akar beszélgetni? . . . Mit tud Mussoliniról, — a szankciókról . . .

A kérdések pergőtüze omlott felem.

Válaszaim politikusak voltak, mégis azt kellett hinnem, hogy valahol elhibáztam a dolgot.

Két jól megtermett abesszin lé-

pett mellém, karonfogtak és a szomszédos terembe vezettek.

Jön az ünnepélyes kirugás — gondoltam és belenyugodtam sorsomba.

Kellemesen csalódtam, mert csak *barátságos* motozást végeztek rajtam és utána egy szárnyas ajtó felé tessékeltek.

A *Négus* fogadótermében álltam.

Néhány perc múlva nyílt a szemben levő ajtó és belépett az oroszlán.

— Salom!

Salom! . . . viszonztam a köszönést.

— Adja elő óhaját!

— A palesztinai helyzet . . .

— Ne folytassa! — szakított félbe. — Nem foglalkozom semmi idegen sorsával! . . . Én csak azért jöttem ide, hogy saját országom javát mozgítsam elő! Bár én is Salamon királytól származom, tehát testvérek vagyunk, de most csak az én népem sorsa érdekel!...

Látom, nem megyek sokra vele, mégis próbálkozom.

— Hitlerizmus, — Cionizmus — Antiszemitizmus — szólok közbe.

— Ne folytassa, — szól fáradtan.

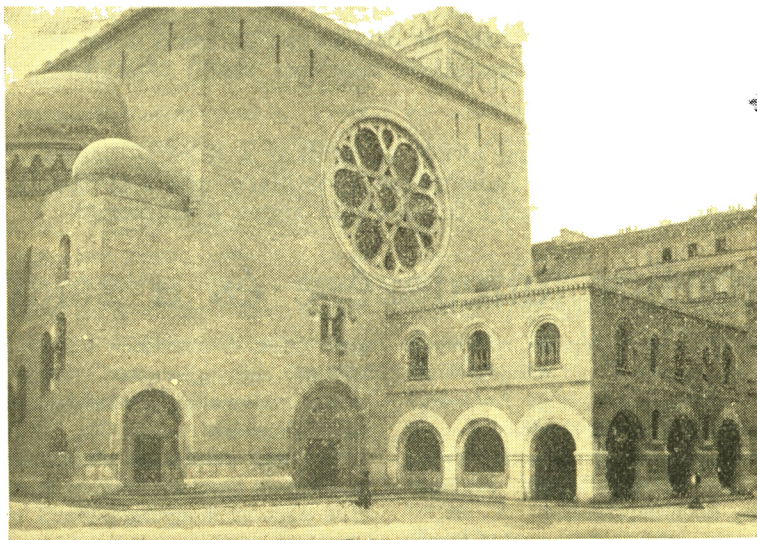
— Ezek az én országomban ismeretlenek! . . . Ott mindenki humanus elbánásban részesül! . . . Ha visszaadják országomat, amelyet a Népszövetség helytelen politikája következtében elraboltak tőlem, — majd meglátja maguknál is rendbe jön minden!

Búcsúzóra nyujtotta kezét.

Mennem kellett.

Mialatt az utcára értem, gondolataim a *Négusnál* jártak.

. . . az ő humanizmussa eszembe juttatta a vágott kezű, fülcsonkított, elnémított rabszolgák ezreit! . . . Nem tehetek róla, de nekem *Mussolini* sokkal rokonszenvesebb, mint Juda legvitézebb oroszlánja!

A triesti zsinagóga.

Évforduló

32 esztendeje, hogy *Herzl* Tivadar elköltözött az élők sorából. Eszembe jut egész élete, элем áll működése, mellyel *országot szerzett hön szeretett zsidó népének!* . . .

Emlékszem, negyven éve történhetett, midőn barátai gyászba borultak, mert azt gondolták, hogy eszét vesztette.

Arról gondolták azt, mert palesztinai *zsidó országról beszélt!* . . .

Ma, midőn *elgondolása testet öltött*, senki se tartja őt eszelősnak, mi pedig *nemzeti hőst tisztelünk benne!*

Zsidó honalapításának első gondolata a francia *Dreyfus*-pör alkalmával fogamzott meg lelkében. Látnia kellett, hogy a művelt francia nép milyen ádáz igyekezettel csinált zsidóügyet abból!

Ha ez a túlfinomult, művelt nép képes ilyenasmire, mit várhat a zsidóság a többi „*művelt*” népektől, melyek kultura tekintetében évszázadokkal vannak a franciák mögött?! . . .

Ekkor született meg nagy lelkében a gondolat: *a szétszóródott zsidóság csak a nemzeti államban találhatja meg boldogulását!* . . .

No, ma már nyugodt boldogsággal állapíthatjuk meg, hogy *Herzl* „*meséjéből*” élő valóság lett! . . .

Elgondolása testet öltött!

De mást is mondhatok!

A zsidó, — gazdag és szegény — egyaránt jótékony.

Ő sohasem hivatkozott a sablonos dicsérő szavakkal a közismert jótékonyosságra.

A leggazdagabb *Rotschildnak*, a londoninak nem mondta, hogy hatalmas, kiváló embernek tartja! Tegyen valami hatalmas cselekedetet a zsidóság érdekében . . . Akkor lesz népe előtt naggyá!

Neve, emléke még hatalmasabb erővel él szívünkben, ha meggon-

doljuk, hogy midőn ő harcolt a palesztinai zsidó államért, még se Németországból, se más európai államból nem üldözték ki a zsidókat!

. . . Mielőtt még a *Hitler* és *Streicher*-féle zsidó mumusok a porondra léptek, az ő fáradozásából, már *volt* önálló Zsidóország! . . .

Zsidóország volt!

Zsidóország van!

Zsidóország *lesz* még akkor is, amikor a horog—nyilas—buzogány és egyéb kereszties mozgalmak apostolai a népek történelmének nagy temetőjében egészen elfeledve már régen porladoznak . . .

Amerika felfedezése és a zsidók

Az „Uj Ut” egyik régebbi számában beszámoltunk arról a tudományos vitáról, amely akörül forog, hogy *Kolumbus* Kristof zsidó volt-e vagy sem.

E kérdés a mai napig nincsen eldöntve és talán nem is fog sikerülni azt végérvényesen megállapítani.

Most azonban egy egész új feltevés foglalkoztatja az amerikai történetírókat.

Hyatt *Warrel*, aki már 40 év óta ki záróan Amerika őstörténetének felderítésére fordítja figyelmét, azt állítja, hogy 3000 évvel ezelőtt (tehát kb. 2500 évvel *Kolumbus* születése előtt) már járt volna zsidó ember Amerika földjén.

A new-yorki „*World*” c. lapban ismerteti *H. Warrel*, hogy mi indította őt e feletti érdekes feltevés felállítására.

Tanulmányai során feltűnt neki, hogy Amerika három legrégibb ősnépének, nevezetesen a mexikói aztékok, a közép-amerikai maja-k és a perui inkák, igen feltűnő hasonlatosságot mutatnak legendáikban, mitológiájukban és hagyományaikban. Mindhárom nép legendáiban úgy szerepel istenük, mint akinek az övéknél világosabb a bőre és sűrű feketé a szakálla s hogy ez az isten keletről jött egy országból, amely az oceánon túl van. Ez a titokzatos „isteni” látogató tanította meg őket házak és paloták építésére, edényeknek agyagból való elkészítésére, ő tanította meg őket a különböző mesterségekre, valamint ő volt az, aki eddigi vallásukat és szokásaikat megváltoztatta. Miután az „isteni küldött” mindezt elvégezte eltűnt, de előbb megígérte nekik, hogy még egyszer vissza fog térni közéjük, hogy felettük

uralkodjék. Amennyiben ő maga ezt nem tehetné, úgy gyermekei vagy unokái közül valamelyik minden bizonnyal vissza fog térni.

Az isteni küldöttnek elnevezése ugyan mindegyik törzsnél más és más, a feltűnő csak az, hogy az istenről szóló ábrázolások mindegyik népnél azonos arcot mutatnak. Mindhárom népnél ez az „isten” mint keleti ember van ábrázolva, kifejezett zsidós orral, tömött szakállal és hosszas göndör hajjal borított fején egy kis sapka-félével. Az ábrázolt típusnak megfelelő az indiánok között egész bizonyosan nem találunk, ellenben első tekintetre is olyan kifejezetten zsidós, hogy egész nyugodtan lehetne akár melyik ilyen szobrot, valamely zsidó ősenek tekinteni.

A régi indián törzsek szobrászata, különösen az inkáké, egész különös realismusukról nevezetes. Találunk köztük embereket, állatokat, gyümölcsöket, növényeket, virágokat, amelyeket mind a természethez való hűség, majdnem fotografikus pontosság jellemez, és mindezek a szoborművek között minduntalan rábukkanunk pontosan ugyanarra az arcra. Ez az arc plasztikus és élénk és semmi kétség nincs aziránt, hogy a természet után készült olyan emberről, aki közöttük élt.

Bizonyos az is, hogy akit ábrázoltak, nem lehetett bennszülött indián.

Indiánok sohasem viseltek sűrű szakált.

Feltűnt azonkívül a tudósnak az is, hogy az inkák és aztékok vallásszokásaik és szertartásaik, lényeges vonásaikban, azonos azokkal, amelyek a régi zsi-

Tény, hogy az inkák, mikor a spanyolok legyőzték őket, még teljes épségben őrizték azokat a szociális és vallási tanokat, amelyekre a keletről jött „isteni” ember tanította őket. Megtartották a

Még azt említjük meg, hogy sok idővel később, midőn Cortez hódító hadjáratát vezette Mexikó és később Peru ellen, a benszülöttek eleinte nem akarták a hódítókat ellen harcolni, mert vallásalapítójuk leszármazottját vélték benne felismerni. (Army.)

Svájci tudósítónk jelenti: Dávid *Frankfurter*, Gustloff merénylőjét októberben állítják *előremegfontolt emberölés* büntettéért bíróság elé. A tárgyalás iránt óriási az érdeklődés. A sajtó, a világ minden tájáról már is bejelentette tudósítóját. A vádlott, akinek védelmét Dr. Eugen *Curti*, az ország legnagyobb jogásza vállalta, feltűnő nyugalommal viselkedik a vizsgálati fogságban.

LOYD TRIESTINO
FLYING RIUNITE LOYD TRIESTINO-MARITIMA ITALIANA-SITMAS

fennállásának százéves fordulója
alkamából

PELESZTINÁBA

kedvezményes utazásokat rendez
mélyen leszállított áron

Indulások augusztus 5-től szeptember 2-ig a

GALILEA és GERUSALEMME

express szalongözösökkel—hetenként.

I. osztály oda-vissza teljes ellátással P 410
Turista-osztály „ „ „ P 225
(kizárólag külső 2-4 ágyas kabinokban)

Szigoruan orthodox kóser ellátást
A hajójegyek visszautazásra érvényesek december 16-ig.
Felvilágosítással szolgál;

LOYD-TRIESTINO
BUDAPEST,
VII., Thököly út 2. és IV., Váci ucca 4.

Esther Berkovits, népszövetségi tudósítónk és lapunk svájci kiváló munkatársának feleségét, aki a genfi közéletben élénk szerepet játszik és a jótékonyság terén áldásos tevékenységet fejt ki, autóbaleset érte. A súlyos sebesültet dr. Fischer genfi klinikáján ápolják és állapotában már is öröndetes javulás állott be.

Hozzászólások az első zsidó kongresszushoz

Genfben fogják megtartani augusztus 8—14 között.

A kongresszus elnöke, dr. S. Wise szerint ennek a kongresszusnak minden anyagi és ideális zsidó kérdéssel kell foglalkoznia.

Ha minden úgy történik, ahogy azt én elgondolom, sok minden közt szó lesz:

a zsidók nyomorúsága kérdésének egyöntetű rendezésével,

de a zsidó önértzet egyöntetű felébresztésével is! . . . mert ez különböző helyeken, különböző módon, de határozottan alszik!

Én nem csodálkozom ezen, hiszen ahány állam létezik, annyiféle a zsidók sorsa!

Egyikben ilyen, másikban olyan, de sehol sem olyan, amivel meg lehetnek elégedve . . .

Kicséréljük gondolatainkat, elmondjuk tapasztalatainkat és remélem, jó munkát fogunk végezni az összes zsidóság érdekében.

A csendes szemlélők.

Lord Cecil volt angol miniszter:

Bízom benne, hogy a kongresszusnak sikere lesz!... Talán sikerül majd önöknek, hogy a zsidó-üldözést megállítsák!

Yvon Delbos francia külügyminiszter:

Ha ujságot olvas, tudhatja annyi a dolgom, hogy azt se tudom, hol áll a fejem! Nem tudtam még eddig foglalkozni a kongresszus dolgával, de bízom abban, hogy amit attól várnak, teljesülni fog! . . .

Paul Claudel Franciaország U. S. A., belgiumi és japáni volt követe:

Nem foglalkoztam a dologgal, azonban kijelentem, az önök hitestvéreinek Németországi sorsa utálattal tölti el lelkemet . . . Az a nép, mely az egyisten-hitet a po-

gányság tengerének közepén ilyen tisztán adta át nekünk, keresztényeknek, szerintem sokkal jobb sorsra érdemes!

A radikális szocialisták is mellettünk állnak!

Champinchi mester, a franciaországi elnök mondta:

Önöknek joguk van a barbarizmus ellen összefogni, mely a művelt népek országaiból árad felénk! . . . Ha van igazság a földön, győzni fognak!

Georg Bernhard tanár:

Lelkünk álma az *egységes zsidó front* megteremtése! Ez nem harci szózat, hanem kényszerű védekezés!

Az ellenünk folyó harcot az antiszemiták egységesen vezetik! Nem tehetünk mást! Nekünk is egységesen, rendszeresen kell a támadásokat kivédnünk!

Biztos vagyok benne, hogy sikerülni fog!

~~~~~

Hivatalos kimutatás szerint ez év május havában 2261 zsidó vándorolt Palesztinába.

*

Az angol király, születésnapjának alkalmából *Meir Dizengoff*, Tel-Aviv polgármesterét a Palesztinában kifejtett működésének elismeréséért, a *Britisch Empire Rend* lovagjává avatta.

*

A pécsi katonai parancsnokság parancsot adott ki, amely szerint olyan zsinagógák előtt, amelyeknek falán az elesett hősök emléktáblája van, *minden katonai alakulat tisztelegni tartozik.*

Tiszteletreméltó és követendő példa! . . .

*

Tel-Aviv telefon központja 3000 állomással megkezdte működését.

Kép a közel jövőből

(Bandholtz, amerikai tábornok szobrát augusztus 23.-án leplezik le Budapesten. Az amerikai katona, mint az antant-misszió főnöke 1919-ben megmentette a Magyar Nemzeti Muzeumot a teljes kifosztástól.)

(... Milotay István, az Új Magyarság főszerkesztője a következő szónok:)

— ... és nem mulaszthatom el ez alkalommal, hogy rámutassak arra: ez az ember egy távoli kontinens fia volt. Velünk szemben álló nemzet katonája. Ennek ellenére mindent elkövetett, hogy azokat az értékeket, amelyeket a magyar nemzet évszázadokon át felhalmozott, semmi bántódás ne érje. A keresztény szolidaritás nagyszerű gondolata nyilatkozott meg ebben. Azé a keresztény testvérisége, amely szembehelyezkedik a nemzetközi zsidó romboló eszmével. Vagy gondolják talán az igen tisztelt jelenlévők, hogy egy zsidó megcselekedte volna, amit Bandholtz tábornok tett?! Nem! A zsidó ilyesmire nem képes. Ha véletlenül zsidóvallású az antant-misszió főnöke — ami ugy-e elképzelhetetlen —, a Magyar Nemzeti Múzeum drágakő-raktárába ő lép be először és hogy előnyösen ismert szellememet megcsillogtassam: ott kő kövön nem marad. Mert mélyen tisztelt jelenlévők, kedves barátaim: a zsidó erkölcs mindenütt ugyanaz. Rabolni és rabolni! Kilopni a kereszténynek még a szemét is. Bandholtz, a nemes, nagy katona egyfelől és másfelől a vérre, vagyonra áhító zsidó: olyan ellentétek ezek, emelyre most, külön is, fel akarom hívni figyelmeteket! *(Nagy taps. A kiváló rétor, képviselő és publicista hitleri köszöntéssel búcsúzik a szobortól):* — Heil Bandholtz! Milotay üdvözl téged! ...

(A magyar parlament szélsőjobboldala részéről most Rainiss Ferenc képviselő megy fel a pódiumra:)

— Szeretett Bandholtz tábornok! Emlékszem rád és az 1919-es időkre, mikor a te fényes uniformisod jelentette Budapesten a biztonságot, a civilizációt, a humanizmust. Belőled, a te gesztusodból merítettünk reményt, mi, az elpusztított Magyarország fiai, akiket még nem gyilkoltatott le a zsidó terror. Hogy a keresztény szeretet, uri gondolkodás, lovagiasság végre is győzedelmeskedni fog a zsidó gyűlöleten, pimaszságon és gyávaságon: azt a te példád nyomán hittük. A te markáns, nagyszerű alakod dobogtatta meg hevesebben a szívünket. Benned láttuk és joggal az új keresztes lovagot, aki eljött, hogy leszámoljon a zsidó elszántsággal. Ha megjelentél körünkben, éreztük a lelkedből kiáradó nagyszerű emberiességet, amit csak a keresztény hit adhat az egyénnek. És ha volt erőnk a zsidó gyalázatot vérrel lemosni, az nem utolsó sorban annak köszönhető, hogy nem vesztettük el a fejünket, bátran a jövőbe néztünk. Ennek a jobb jövődönnek voltál te, nagy amerikai katona, egyik építője. A magyar főváros ezzel a szoborral, amelyet tizenhét évvel heroikus cselekedeted és öt évvel haláloed után állított fel, szerény formában akarja leróni régóta esedékes háláját. Mert eszméidet, gondolataidat a mai napig sem felejtettük el, ó Bandholtz tábornok! Hirdetjük azokat rendületlenül az Új Magyarságban! Heil Bandholtz! ...

(Zöld ingben, felemelt karral áll mereven a szobor előtt gróf Festetich Sándor, a magyar nyilaskeresztesek vezére:)

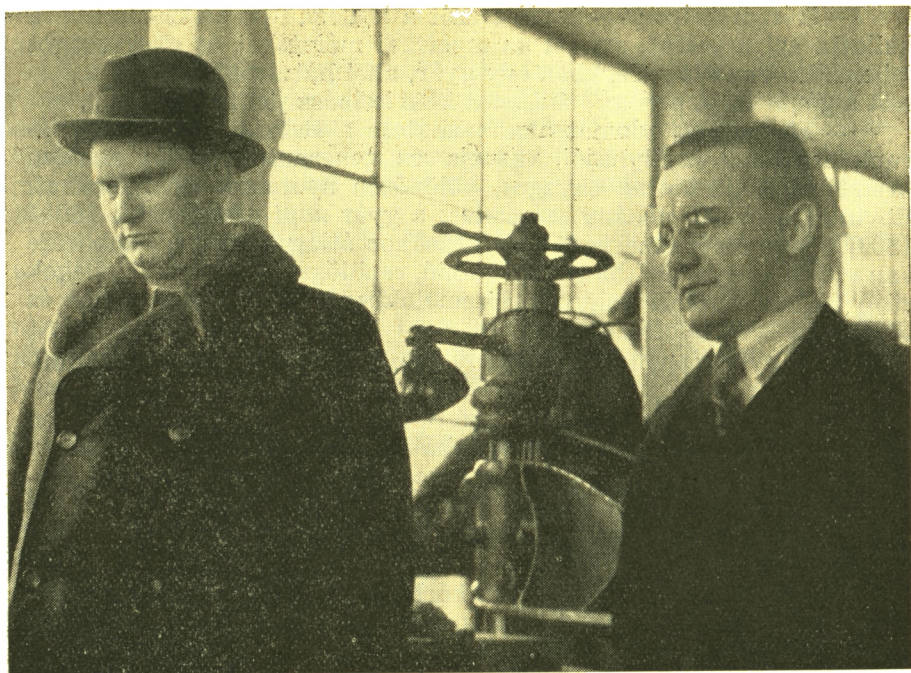
— Bandholtz tábornok! Ezennel kinevezlek téged tiszteletbeli magyar nyilaskeresztesnek! Ez a legnagyobb kitüntetés, amit ember embernek adhat. Haláloed után, ime, megdicsőülsz a magyar nyilaskeresztesek vezérének jóvoltából, akit igenis gróf Festetich Sándornak hívnak és nem ifjabb Balogh Istvánnak. A vezéri tisztelet nem adtam ki a kezemből és a vidéki nyilasok határozatára fűtülök. De térjünk vissza a tárgyhoz! Bandholtz tábornok, nyilas testvérem az Urban, ha tudtad volna, milyen élvezet magyar nyilaskeresztesnek lenni, nem Amerikában látod meg a napvilágot és nem tábornoki rangot vivsz ki, hanem dunántúli nyilas-csemetének születsz és élharcos leszel táboromban. Így csak haláloed után érhetett ez a nagy megtiszteltetés. Nem baj öreg Bandholtz, azért én tisztellek téged és benned látom a nyilas-ideál megtestülését. Ime egy ember, bajtársaim, aki nem engedte magát zsidó pénzzel megvesztegetni, hanem igazi nyilas merészséggel egymaga odaállt a Magyar Nemzeti Múzeum elé és korbáccsal kergette ki a rabolni szándékozókat. Így cselekszik egy igazi nyilas és ha még megemlítem, igen tisztelt bajtársak, hogy Bandholtz bátyám már 1919-ben azt kérdezte tőlem: „méltóságos gróf úr, mikor tetszik már megindítani a Nemzet Szava című uszító antiszemita lapot, mert utolsó amerikai dollárommal elő akarok rá fizetni . . .”, akkor igen tisztelt bajtársak, mindenről beszámoltam, amit erről a zseniális nyilasról elmondani egyáltalában lehetett. Heil Bandholtz! A Vezér üdvözlöi téged! Hapták!

(Gróf Festetich díszkiséretével elvonul. Egyszerre az elsőszönyved és megdöbbenés moraja hallatszik. Talpig feketében, méltóságteljesen megjelenik egy ismert férfi a pódiumon. A zsidók papja ő, Hevesi Simonnak hívják. Egy percig szembenéz az ünneplő közönséggel, azután a szobor felé fordul:)

— Bandholtz testvérem, Majse ben Ávróhom, eljöttünk, mi zsidók is, hogy felekezetünk nagy fiáról megemlékezzünk. Bandholtz tábornok, Majse ben Ávrohóm megmutatta, hogy mit cselekszik a zsidó a veszély pillanatában. Az írás fiai vagyunk. És az írást, a könyveket, a felbecsülhetetlen drágaságokat mentette meg ez a messziről jött zsidó férfi, a civilizáció, a kultura nevében. Ennek a civilizációnak és kulturának vagyunk mi és leszünk mindörökké zászlóvivői, bármely nemzethez tartozó zsidók és ez a kiváltság különböztet meg bennünket másoktól. Az idegen katona, aki eljött hozzánk, nem karddal dülta szét az országot és értékeinket, hanem erős karral védelmezte meg. Miért? Mert az ő hite, a mi zsidó hitünk a szeretetet, a könyörületességet tanítja. Mert a mi vallásunk hirdeti: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat! . . . Bandholtz tábornok, Majse ben Ávróhom, elhalt testvérem, akinek fenséges lelke itt lebeg felettünk: pihenj békességben a túlvilágon és ne zavarja nyugalmadat az a néhány beszéd, amelyet előttem elmondtak. Bandholtz tábornok, Majse ben Ávróhom, fehér márványszobor: a zsidók az egész világon büszkéek arra, hogy közülünk kerültél ki.

(Hevesi Simon lelép az emelvényről. A tömeg némán utat enged. Utána csöndben elvonulnak az emberek. A lenyugvó nap bóbora látszik Milotay, Festetich és Rajniss arcán. Vagy talán másféle pír ez?)

B. P.

Balról Jan Bata, mögötte Dominik Čipe ra figyeli az üzem menetét.

Zlin

Tizenegymeletes szálloda.

A portás a nyolcadik emeleti szobába szállásol el, hogy jobban tekinthessem át a várost és a gyártelepet.

Kis előszoba. Jobbról beépített szekrény. Balról fehér fayanc fürdőszoba mosdóval és wc-vel. Kecses berendezés, az egész padozat szőnyeggel borítva. Egyik sarokban női toalet tükör, fiókjában se-lyem fonalak, tű, gyöszű. Másik oldalon teljesen felszerelt íróasztal, rajta telefon.

Az egész előfal nagy tölthető ablak, amelyen keresztül elem tárul a kiesfekvésű völgy és hegyoldalba épített, mesébe illő tündérváros.

Sárgahomokos gyalogjárókat, aszfaltos járműutakat, ívlámpák szegélyezik. Felhőkarcolóáruházak között ápolt sétányok, parkok, játszóterek. A perspektívában négyzetkilométernyi befásított terü-leten ezer és ezer előkertes villaszerű munkásház az ablakaiból ki-szűrődő meghitt villanyfény meglegedést és boldogságot áraszt.

Mindenütt csend és nyugalom. Az összbenyomás arra enged kö-vetkeztetni, mintha az ember egy nagystílusú világüdülőtelepen volna...

Kora reggel szirénabúgás ébreszt.

Sok ezer munkás gyalog, biciklin, a távolabb lakók autóbusszon a gyártelep felé igyekeznek és nyüzsgöve várják a kapunyitást.

Ifjabb *Blazek*, a Bata-művek előzékeny titkára szívélyesen fogad és a gyári alkalmazottak háziujságjának szerkesztőjét, a rokonszen-ves Bedrich *Stozický* kollégát bizza meg, hogy engem kalauzoljon.

— Kérem szépen — kezdi a szót a kollega — ön is bizonyára hallotta azt a tréfát, amivel az amerikai méreteket és gyorsaságot jellemzik: Van New-Yorkban egy gyár, ahol hátulról beteretlik a ser-tést a gépbe és öt percen belül mint kész kolbász jön ki előlről . . .

— Hát ezt az adomát alkalmazhatom a Bata-művekre is. Gyá-runk hatalmas uszályhajói, vasutja és teherautói a világ minden tájáról szállítja ide az anyagot, különösen nyersbőrt és marhát. Rövid tájékozással néhány számadat: a gyár napi produkciója 160—180.000 pár cipő, amelynek előállításához átlag 15.000 állat bőrére van szükség. Gyárainkban (enyv, fonó, repülőgép, gumi, cipőkellékek stb.) 33.000 munkás dolgozik. Üzemeinkben 24.000 elektromotor és több mint 1000 telefon működik.

— A gyártelepen belül néhány személy és kis teherautó állan-dóan közlekedik a pavillonok között, hogy a munkás mennél keve-sebb időt veszítsen. Itt minden percre szükség van. Mert csak ilyen intenzív munkával érhető el, hogy hátulról beszállítják az élő mar-hát és 5 perc múlva mint kész cipő becsomagolva megy előlről a for-galomba az öt világrész minden tájába . . .

Az ember szinte elámul, hogy egy 56 éves ember rövid élete alatt mit alkotott! . . .

A gyártelep saját kezelésében kórházak, csecsemőgondozók, óvó-dák, elemi iskolák, továbbképzők, ipar és felsőiskolák, muzeum, állat-kert áll az alkalmazottak rendelkezésére.

Sajtóosztály főnöke: Anton *Cekota*. Cipész munkás volt, aki rá-termettségével került e magas tisztségbe.

Nem érdektelen, hogy a gyár minden magasabb funkcionárusa (még az igazgatók is) képzett szakmunkás, akinek előzően végig kell dolgozni az összes szakosztályokon.

A gyártelep mostani tulajdonosa Jan *Bata*. Mindössze 40 éves. Atyja mint szakmunkást Amerikában képeztetette ki. Az ifjú *Bata* bonyolítja le a nyersanyag vásárlásokat.

A munkások valósággal körülrajongják igazságos munkaadó-jukat.

Éppen egyik munkással beszélget nagy közvetlenséggel midőn hozzálépek.

— Kérem szépen — mondja *Bata* — én a munka katonája vagyok. Küzdök a nyomorúság ellen, munkatársaim jóléte érdeké-ben. Itt nincs politika. Csak egy. *A munka*. Mint a puskagolyó a harctéren, aként én sem teszek különbséget a munkafronton. *Engem nem érdekel a becsületes és törekvő munkástársam nációnáléja, szár-mazása és vallása: csak a szorgalma* . . .

Dominik *Cipera*, a nagyüzem vezérigazgatója, egyben a város polgármestere. Póznélküli, puritán, igazi ember. Ő is mint szakmun-kás kezdte meg pályafutását és rátermettsége folytán lett még a gyáralapító Thomas *Bata* bizalmasa.

— Büszkeség tölt el, — mindja a kiváló igazgató — ha arra gondolok, hogyan fejlődött Zlin, amelynek néhány évtizeddel előtt alig 3000, ma több mint 40.000 lakója van! És ha lehetne, még büszkébb volnék arra, hogy nálunk még egyizben sem volt sztrájk vagy más egyéb elégetetlenségi mozgalom. Nem is lehet. Mert a mi munkásainkat nem hengerelheti le a tőke kapzsisága. Nálunk min-

den munkás üzlettárs. Rajta mulik, hogy produktivitása jó és hasznos legyen.

— Nézzen meg egy munkásházat: — folytatja önérzetesen Cípera — ebédlő, fürdőszoba, külön-külön hálószoba a gyermekek és szülők számára. A gyártelepen csak megelégedettséggel találkozhatik, de *nem talál egy korcsmát és egy csepp alkoholt sem.* Vajha mindenütt követnék a mi példánkat, *akkor megszűnne a munkanélküliség és nyomor!* . . .

A sok gyönyörűségtől eltelve, kábultan távoztam el a gyártelepről.

Lapunk szűkreszabott kerete — sajnos — nem engedi meg, hogy részletesebben számolhassak be a látottakról. És ha igaz az: „*Nápolyt látni és meghalni . . .*”, párhuzamosan azt mondhatom: aki tökéletes szociális alkotást akar látni, az menjen Zlinbe! . . .

Ma.

A középkorban Németországban számos zsidó orvosnő is működött. Erről tanúskodik II. Johann würzburgi püspök 1419. május 2-ról keltezett dekretuma, amely Sára zsidóorvosnőnek 10 forint adófizetés ellenében megengedi, hogy orvosi-művészetét az egész püspökséghez tartozó területen gyakorolhassa. Frankfurt a M.-ban 1430-ban Zerlin zsidóorvosnő olyan jó hírnévnek örvendett, hogy *adókedvezményben részesült és a hatóság megengedte, hogy a Gettón kívül lakhasson.* Egyazonidőből való feljegyzések szerint Ghele zsidóorvosnő igen sok kölni beteg szem-báját sikeresen gyógyította.

*

Tel-Aviv kávéházaiban most már nyíltan jelennek meg az arab kereskedők és a pályaudvaron pedig az arab munkások munkába álltak. Biztató jelek ezek, amelyek az arab sztrájk összeroppanását jelentik.

*

A „Stuttgarter Neues Tageblatt” rövid időközben a következő hírt regisztrálta:

Bad Erns-ban egy 13 éves leánykát a víz árja elsodort. Fritz Oppenheimer, alig 11 éves nem árja fiúcska élete kockáztatásával kimentette a fuldoklót.

Untertürkheim-ban egy 45 év körüli asszony fürdés közben görcsöt kapott és a víz alá merült. Az annyonyt Félix David, zsidó tanító mentette ki az életveszélyes helyzetből.

Madame Cécile Leon Brunschwig, a francia minisztérium neveltetési szakosztály helyettes államtitkárja. A zsidó nagyszony évek óta vezető szerepet játszik a bel- és külföldi női mozgalmakban és a zsidó jótékonyági akciók lelkes előljárója.

A jaffai arab kereskedők felkérték az elmenekült zsidó lakosságot, hogy térjenek vissza a városba és garanciát nyújtottak a zsidóság élet és vagyonbiztonságára.

Az egri érsek zsidó hőskölteményei

A XVIII. század végén, a XIX. század elején Magyarországot annyira elborította a német nyelv, a német műveltség, hogy a magyarság több költőt adott a német irodalomnak, kik egy-két évtizeddel később magyar írókká fejlődtek volna. Így lett német író *Lenau*, *Karl Beck*, *Saphir*, *Széchenyi* Ferenc gróf, *Fessler* Ignác. Ebbe a csoportba tartozik felsőöri *Pyrker* János László egri érsek is.

Racine, *Byron*, *Münchhausen*, *Hebbel*, *Otto Ludwig* mellett a kisebb nemzsidó írók végtelen számát találjuk, kik műveikhez a zsidó nép történetéből, sorsából merítettek tárgyat, ihletet. *Pyrker* is ily okból érdemelte ki a zsidóság érdeklődését. Schiller hatása alatt írt magyartárgyú jumbusos történelmi drámái hatással lehetek Vörösmartyra, mindazonáltal *Pyrker* nem talált utat a magyar irodalomba. A nemzeti megújulás heroikus korszakában *Bajza* József szigorúan megróttá *Pyrker* érseket, hogy nem anyanyelvén ír s ezzel valószínűleg kiközösítette a magyarságból. A szigorú kritikus *Kazinczy* Ferencet is megdorgálta azért a kísérletért, hogy *Pyrker* verses műveiből prózában fordított magyarra.

Felsőöri *Pyrker* János László a fejérmegyei Láng községben született 1772-ben, tehát egy esztendőben Kisfaludy Sándorral. A székesfehérvári gimnáziumban két jeles magyar pap-költő tanára volt: *Ányos* Pál és *Virág* Benedek. Beutazva Itáliát, egy osztrák cisztercita kolostorba lépett, apátúr, majd 1818-ban szepesi püspök, 1820-ban velencei patrarcha, 1827-ben egri érsek lett, mely méltóságában 1847-ben bekövetkezett haláláig megmaradt. Ő építette az egri főszékesegyházat, képtára a Szépművészeti Muzeumot gazdagította. Életében sok kitüntetés érte. Műveit is sokat fordították olaszra, sőt latin, angol és örmény nyelvre is.

Főleg epikus költő volt. Vallásos lelke Klopstockot tekintette mintaképének s a korában már idejétmúlt hexameteres formában írta meg két nagy hőskölteményét szent Lajos francia király keresztes hadjáratáról, „*Tunisiás*” címen és az uralkodóház jámbor alapítójáról, „*Rudolf von Haubsburg*” címen.

Zsidó szempontból azonban „*Perlen aus der heiligen Vorzeit*” című műve figyelemreméltó, mely első ízben Budán, 1821-ben látott napvilágot. Hat kis hexameteres hőskölteményt tartalmaz, tárgyuakat a Bibliából merítette: „*Ábrahám*” (1 énekben), „*Mózes*” (3 ének), „*Illyés*” (3 ének), „*Elizeus*” (2 ének), „*Sámuel*” (1 ének, *A makkabeusok*” (4 ének).

Pyrker nem volt nagy költő. Híven követi a történelem és a Biblia sorait. Az elbeszélés menetét helyenként egy-egy szép részlettel, hasonlattal kiszínezi, majd ismét visszahull kimért száraz előadásába. A bibliai történetek épenséggel nem hideg klasszicizmust, hanem naiv, homéroszi áradozást kívánnak. A költő-érsek emelkedett gondolkodása, finom lelke azonban ma sem téveszti el hatását.

„Fordításom felől pirulva szóllok” mentegetőzik előszavában *Kazinczy*. „Prózában, bár poétai prózában, adom a legcsillogóbb nyelvből írt hexametereket! De ismerém erőm kevéségét, a gondokkal elterhelt öreg napjaim ennél egyebet nem engedtek. Azonban örvendek szerencsémnek, hogy a nemzet örök dísze eránt csudáló

tiszteletemnek e bizonyosságát adhatám, míg majd egy boldogabb előáll, és igyekezetemet elfelejteti.”

Kazinczy fordításában adunk kivonatos szemelvényt „*A Makabék*” Első Ének-éből:

„Syriának hadnagya Séron meghallá, hogy Modinnak távol erdejei közt egy bitang láz csorda — így nevezé a hősöket, — eltökéllé, hogy szabadságokért s atyai vallásokért dicsőségesen megvívna, s ezzel élnek, ezért vesznek. Összegyűjté tehát nagy sietséggel ezredesit és századosait Semariának kőfalai közé . . .

S ime nem tölt sok idő belé, s Samariának kőfalából rendes sorokban indula ki az egész nagy sereg Modinnak erdős hegyeire. Legelől menének a parittyások, hogy a tornyot hordó elefántok sorát védjék; a föld messzére elrengett a nehéz marhák lépdelései alatt. . . A hadak közepében egy szekér; négylovu, s aranyozott, és kettős kerekű; Séron rajta, a Fővezér, ki embereit buzdítgatá, felfegyverezteket sisakkal, pánczéllal, láncsával . . .

Mathathiás, szeretett atyja a maga népének, nem gyaníta veszélyt. Künn feküdt a szirtes völgyben, a setét erdő lombjai alatt, és körülötte szeretett fiai mind; s elszórva a völgyekben, s a szirtüregyek közt sugorogva, s elnyúlva fák lehullott lombjaikon nyolcezer harcra elszánt férfiak. Elmúlt vala a fél éj; tüzeik a táborban mindenfelé elaludtak; csak egy helyett gomolyga még az összekapart paráznagból kékelő füst, s ide oda csapongott a magasra-fellövellett faderekak lombos ágai közt . . .

S ime reszketve minden tetemiben, mint a topolyák ezüstlevelei, közelíte most Rephim, s az elszunnyadt öreg jobbájához nyula, hogy felébressze álmából, s neki hírt adhasson. De az megvilágosodott szemekkel pillantott a hírszre, mert épen most hagyá el a Jehova angyala, azért jelenve meg, hogy őt álmában erős hitre buzdítsa Istenhez, s neki győzedelmet ígérjen, és későbbi dicső jutalmakat. S a hírsz így szólala: „Számptalan hadak közelítenek felénk . . .”

Mathathiás felkele s előkiáltá Abisáczt, a papot. Az hatalommal fuva kiértjébe, hogy érczhangja rezegve járá be az ardós völgyek szirtüregzeit, s eggyyszerre összegyűjté a kik el valának szunynyadva . . . De Juda, az ifjú kor virító hőse, legelső szökkele fel lombos alomjáról, s azon szerint néze körül az éj sötétében, mint a felingerelt oroszlán, midőn szaglása sejteti vele a lesbe vonult vadászt; kardját ragadá, és várta atyjának parancsait . . .

Nem az ösvényen, mely a vándor lépéseit hajlongó völgyeken viszi, hanem erdős tetőkön méne most a küzdesnek gyuladott Izrael serege, szint addig, hol a dombok legutóbbika Bethoronnak kőfalaiig vonul el, és zöldelő lábát mosolygó lapályhoz s aranyfejú búzakalászkhoz nyújtja ki. Juda ottan rendelé el a sereget.

Midőn végre párázó aranyragosásban emelé fel sugárzó arcát a nap, s a természet örvendő tisztelettel idvezlé a felkelő reggelt; ime a Syriai had ál csendben vonalga a földműves kalászföldjein végig a hegyek felé; mert Séron úgy akará, hogy Izraelnek itt táborozó népét lepjék meg hadai. Oh, az itt táborozók, igen is; látván a retene-tes testű állatokat, megháborodának! De Simon, Mathathiás legidősebb fia, előjöött, s Judának, ki az egész sereget vezérlé, ezt mondotta:

„Merész! szállíts elő a seregből néhány magokat halálra elsán-

takat, kik Istenért, és a nép fennmaradásáért készek megtenni a nagy munkát. A népet csak a nagy állatok látása rémítette el; menjenek hát ezek; kössék kardjaikat dárdájik hegyéhez, s a küzdés tolongásaiban rohanjanak nekik, s hosszú orraikat vagdalják össze; hogy nekidühülve kínyaikban, azok tulajdon seregeik közt terjesszenek el halált, vesztést, és irtóztató zavart.”

Juda felemelé kardját, és javallást inte bátyja elmés tanácsára. A rendre kiállított seregben alig terjede el a felszólítás, s ime százként futának elő, teljesíteni, amire hivattatának. De Simon a legbátrabbak közül csak tizenkettőt választotta el . . . lemenének a dombon, annak aljában a sűrű csalit közzé rejtezve várak az ellenségi hadak érkezését.

Közelébb és mindég közelébb gomolygott mostan a porfelleg, s a sikárlott fegyverek éleiről tisztább tűzben csillámlott, keresztül a gombolygó poron is, a sugárokkal koronás nap fénye.

Juda, szikrázó szemekkel látván meg immost ellenségek, sietve szökelle fel üléséből, s hatalmasan kiálta, hogy hegyek völgyek megajdulának, hogy megrendüle körül minden, s fenn a szirtormon Mathathiás is megfélemlert. A kiáltásra ijedten ragadá meg az ellent, s ide oda szédelgének. De most egyszerre tünt fel az ellenfél serege a tetőken, számra olly kicsiny, és csak karddal fegyverkezve fel; sisak, és páncél, és szekerek, és lovak nélkül, s Séron kevélyen neveté őket, s ezt kiáltá Apollónak, ki a sereg elejét vezérlé:

„Oh, én úgy hittem, itt egész Izrael kele fel ellenünk, s készen vár halál, és romlás! S dicső seregünk e kiseddel mérkezzék e össze . . .? Menjenek egyedül azon vitézink, kik parittyát repítenek, és öldöklő nyilakat az elefántok hátaikról; azoknak csak meglátása is, meg fogja őket futamítani.”

Mondá; s im az elefántok vezérei hangos kiáltásokkal nógatták a rest állatokat, s a kik hátakon ültenek a tornyokban, éleshegyű lánccsaikkal szurdálák testeiket, hogy dühre ingereltessenek. Feldühülének azok, s verték szügyöket nyulánk orraikkal, s forrtogtak gyilkos tűzökben.

Mathathiás pedig Istenhez emelé fel kezeit . . .

S im a tizenkét jeles, kik magokat már előbb a szép halálra elszánták, nekiesének a hadnak. Mindenike a nagytestű állatok felé tolakodék, hosszan előrenyúló dárdájával szúrta, döfte, vágta annak orrát . . .

Az elefántok, elkínózva iszonyú fájdalmaiktól, dulongának a mezőben, lehányák harcolóikat tornyaikból, s hörögve és rőfögve fordulának meg, összetaposák tulajdon seregeiket, s mentek mélyenszabdalt sebeik tüztét a habok harsogásiban erylíteni. Eggyike Séronnak peregő kerekébe ötlött, de az kergeté tajtékkal elborított paripáit, látta mely dultást követe elefántjain az ellenség, szidta vezéreiket, s parancsolá, hogy a vakmerőket szabdálják le. De Séron, ki ezekre kevély haragban parancsolgata, ime porban fekszik; foly sebéből a vér; felforgatva áll a szekér, eltaposva négy paripája . . .

Mint midőn, közelítvén a tavasz, a dél szelei által felolvad a hó, s a rettenetes gombolyag rettenetes zajban, csatajban hembereg alá, eldönti az erdőket, s a mosolygó mezőt, s a virággal elhintett fenyért magával viszi: akképen ömle most Makabé törzsök nagy dísze Juda, a lelkes, hős ifj, s hozta magával hadait.

— ő — ő.

Kelényi Endre:

Mikszáth Kálmán és a zsidók

Mikszáth Kálmán halálának 25-ik évfordulóján, nem mint irodalomtörténész, sem mint szociologus, hanem az olvasó szempontjából emlékezem meg a halhatatlan íróról. Magyarázatát akarom adni, hogy miért olvasom olyan rajongással Mikszáth munkáit. Azt szeretném megvilágítani: műveinek mi a tulajdonsága, amely állandóan frissen tartja azokat és az olvasót, ha rosszkedvű, ha unott, s ha megcsömörlött minden írásműtől, újra elvezeti a könyvhöz.

Nehéz hideg megfigyelőként kívülről közeledni Mikszáthhoz, hiszen éppen ő az, aki a történeteiben benne él és együtt bonyolítja alakjaival a cselekményt.

Mikszáth nem szerkeszti elbeszéléseit, sohasem érezzük nála a kiagyaltatást, a merész fordulatoknak természetellenes vagy mesterkélt egymásra következését. Akárcsak, mikor jó barát jön hozzánk látogatóba, leülünk egymással szemben és örömmel hallgatjuk, amint beszél. Nem is kell, hogy érdekes legyen. Ezért nem lehet Mikszáth történeteinek tartalmát elmondani. Mit is ér ha tudom, hogy egy megháborodott öreg házaló ócska esernyőjét, amelynek nyele valamikor dúsgazdag ember titkainak őrzője volt, csecsemő fölé borítja, hogy az eső elől megvédje. A falusi nép pedig csodát lát, legendát sző az esernyő köré, elnevezvén Szent Péter esernyőjének, amely végül is férjet szerez Bélyi Veronikának.

Mikszáth nem ölt kothurnust, nem lát hozzá széles felvázolással a környezet rajzához, leül mellénk nagyképűség nélkül, hol sokat sejtőnek mosolyogva, hol pedig mély együttérzéssel a szereplők iránt beszél el, miképpen lesz Bélyi Veronikából Wibra Györgyné. Nem tud a történeten kívül maradni, ő maga is minduntalan beleszól, ha alakjait beszélteti, beleszővi saját élményeit és egy-egy naiv biztatással vagy sajnálkozó kifejezéssel fordulva hőse felé, az olvasó, a szemlélő érzelmeit kapcsolja a történetbe. Ezáltal az olvasók is, részesei lesznek a történetnek, nem maradhatunk semlegesek, nem tudjuk pusztán az irodalmi művet látni, mert közelebb férközött hozzánk.

Szeretik Mikszáthnál azt kifogásolni, hogy mindig derűs színeket kever palettáján, mint a giccses festő. Sőt, egyenesen veszedelmes, mert hazug az a világkép, amit állandó derűs szemléletével olvasói elé tár.

Mikszáth alaposan ismerte az életet a maga egész mivoltában és különösen a közéletet hibáival együtt. A *Club és folyosó* című kötete a legjobb bizonyíték, mennyire tisztában volt a súlyos problémákkal, a mindenünnen fenyegetően előretörő veszedelmekkel. Ebben a kötetben megtaláljuk a bürokrácia túlzásait, az arisztokrácia dölyfét, a kisnemesség könnyelműségét, nemzetiségi politikánk mulasztásait, a képviselőválasztások korrupcióját kedves történetbe beleszőve.

Milyen Mikszáth állásfoglalása a zsidókérdésben?

Mint mélyen gondolkodó ember tisztában volt a kérdés horderejével. A zsidók helyzetével önállóan még sem foglalkozott, ami azonban írói állásfoglalásától következik. Tőle történetet vártak, mulattatást és nem értekezést. De rokonszenvét, humanizmusból eredő együttérzését a tiszzaeszlári per alkalmával a nyiregyházi törvény-

széki tárgyalásról írt tudósításai elárulják. Váltig állította, hogy az antiszemitizmus nem a népek természetéből fakadó ellenérzés a zsidósággal szemben, hanem mesterségesen és egyesek érdekét szolgálva szított mozgalom.

A nép a zsidók ellen fordult! — hirdették a kolomposok és ő elbeszéli, hogy a tiszzaeszlári per idején egyszer Eötvös Károllyal sétált a mezőn. Szél van. A fiatal fák hajlanak, bólogatnak a szél ütemében. Erősödik a vihar, derékig hajolnak már a fák, az idősebbek is követik a fiatalok mozgását. Mikszáth már azt mondaná: az egész természetet megmozgatta, magával rántotta a vihar. Mire Eötvös figyelmeztette: Mi is teszi ki a mezőt valójában? A fűszálak ezrei. És a fűszálak vajjon, hogyan viselkedtek? Tetejükön végigfut ugyan a szél hullámozása, de alul a föld közelében mozdulatlanok. Szilárdan gyökereznek a talajban, az áramlat nem ragadja magával őket.

A *Nosztli fiú esete Tóth Marival* c. művében megint más és szintén kedves képét adja a magyar nép „antiszemitizmusának.” A kormányt és a zsidót szidni mindig kedves szórakozása volt a maguk lábán álló független magyar uraknak. Palójtay István is ilyen nyakas magyar. Figyelmeztetik is a bemutatkozásra induló Noszty Ferencet, hogy szidja előtte a zsidót, ha meg akarja nyerni az öregúr tetszését. Palójtay házában vacsora után a borozgatás közben ki is fakadnak az országpusztító zsidóság ellen. Egyszerre csak az inas dugja be a fejét félénken, jelentve, hogy a Mózsai fiú van itt, az özvegy korcsmárosné legény fia.

— Korbáccsal verd ki az ördögfajzatját! — mordult fel Palójtay. — Mit zavar éjnek idején?! . . .

— A szegény anyja a végét járja, annak kunyorálna valami orvosságot — próbálja jobb belátásra téríteni az inas.

— Beteg az öregasszony? . . . De hát miért hagyod kint állni ebben a hidegben, hiszen megfagy az a nyápic legény . . .

A kandalló mellé vezeti Mózsit, Palójtay pedig bundát kap fel és maga megy a csikorgó havon az udvarban a pincelejárát felé, hogy felhozzon egy üveg tokaji bort a legrégebb évjáratból, amelyikét még a szolgabíró tiszteletére is sajnált felbontani.

— Hanem aztán nehogy az egészet megítasd vele, mert felugrik és még táncraperdül nagy jókedvében — kiabált rá a távozó Mózsira.

Csodálkozva kérdi Noszty:

— De bátyám, hiszen azt mondta, hogy maga antiszemita?

— Az is vagyok — magyarázza Palójtay — csak hogy én azokra a zsidókra haragszom, akikre én szorulok rá, akik énrám szorulnak, azokon szívesen segítek . . .

Más helyen meg egyenesen bebizonyítja, hogy a nép mennyire megbecsüli, ha nem is tartja magával egyformának a zsidót. A Szent Péter esernyőjében a kis szlovák városok versengéséről szólva fel-
említi, hogy Bábaszéket meg akarták fosztani városi rangjától: „*Hissen nem város az! Még zsidó sincs benne. Ahová pedig zsidó nem telepszik, annak a helynek nincs jövője, az már csakugyan nem vároznak való.*”

Ugyanebben a regényében sok szerettel ír Müncz Jónásnéról, annak a házalónak az özvegyéről, aki utolsó útján esernyőt borított a glogovai pap huga fölé és ezzel legenda keletkezését indította meg.

Müncznét küldöttség hívta el Bábaszékre zsidónak s ott csakhamar a „mi Rozálink” lett. *„Ugy odaillett a piachoz, hogy senki sem tudott elmenni mellette kalapemelés nélkül, éppúgy nem, mint a Nepomuki János szobra mellett.”*

A bábaszékiek ha valakiről megvetéssel beszéltek, így jellemezték: *„Hitvány ember! — nem becsül az semmit, se Istent, se papot, se zsidót!”*

A *patrónus* című, kevéssé ismert novellája tükrözi vissza, milyen nemesen érző ember és bátor író volt Mikszáth. Leírja, hogy szülőfalujából, rajta kívül, az előkelő nemesi családból származó Szentgály Pál, olygarchák utódja és a Wasserstein szatócs vörös hajú, csúnya Fülöp fia, jutottak középiskolába. Elkerültek egymástól, nem halott egyikről sem, míg egyszer elébe akad Szentgály kopott reverendában. A család tönkre ment, ő katolikus papnak ment és most egy plébániát szeretne megpályázni, ahol azonban a földesúrtól függ a megerősítés. A földesúr pedig a dúsgazdag Keöpataky udvari tanácsos, az egykori Wasserstein Fili. Ő a patrónus, tőle függ az állás. Hogyan forduljon Szentgály, egy országbíró leszármazottja, a falusi zsidó szatócs fiához, akinek őseit megkorbácsoltatta valamelyik ükapja. Kifakad a megalázó törvények ellen, amelynek szabad országban erre kényszerítenek keresztény papot. Mikszáthnak kell közbenjárnia, elmegy Keöpataky Andrássy-úti palotájába, ahol csupa pompa, finom izlés uralkodik és a háziúr végtelenül boldog, hogy a híres író meglátogatta. Örömeiben, ami csak megtetszik Mikszáthnak, mind neki ajándékozza olyan gesztussal, hogy boldog, ha valamit adhat az írónak. De rátér a látogató jövetele céljára, mire elkomorodik a nyájás arc és most Keöpataky fakad ki a törvények ellen. Neki kell a katolikus papot plébániájába behelyeznie, ő kénytelen a nagyurat játszani és ezzel örök ellenséget szereznie a plébánosban, aki cseléd-ségét ellene fogja uszítani.

Mikszáth hatásának titka, hogy a művész és az ember benne nem különül el: a lélek sugárzik írásaiból, a szeretet teszi rokonszenvessé és művészetét értékké.

Csermely Gyula:

A pergámenlap

Több mint háromszáz évvel ezelőtt történt, a számtalan kis államra szétforgácsolt Németországban, még a harmincéves háboru kitörése előtt néhány évvel. Amikor az Isten kegyelméből uralkodó fejedelmek és fejedelmecskék még a vallást is a maguk felségjogai közé sorolták és hatalmukra támaszkodva ellentmondást nem tűrve vallották: *cujus regio, ejus religio*. (Akié az ország, azé a jog is, hogy szabadon dönthessen afölött, melyik vallás gyakorolható szabadon.) Ami azt jelentette, hogy akik más vallásnak hívei voltak, mindenféle megszorításnak, sőt üldöztetésnek is ki voltak téve.

Akadtak fejedelmek, jobbérzésűek, emberségesebb lelkűek, akik megelégedtek csak magával az elvvel is, de tényleg nem gyakorolták a jogukat, vagyis türelmet tanusítottak azok iránt, akik nem az ő

hitüket követték, de akadtak szép számmal olyan uralkodók is, elfogultak, türelmetlenek, vakbuzgók, akik ugyancsak keservessé tették a másvallásu alattvalóik életét. Elviselheteten adók, mindenféle megszorítások és akárhányszor kiméletlen nyílt üldözés is.

A hesseni herceg is ezek közé az urak közé tartozott; az *egy Isten — egy király, egy akol — egy pásztor*: kormányzati irányelve volt előtte, amit gyakorlatilag is érvényesített, vas következetességgel és kivétel nélkül. Százhuszezer alattvalója volt a hercegnek és ameddig a hatalma elért, más istenházát és lelkész — nyíltan legalább — nem tűrt meg, csak olyat, amit törvényesen elösmert.

Egy őszi nap délután szarvast űzött a rothenburgi erdőben, mely a hasonlónevű vágrófsággal együtt szintén az ő jogara alá tartozott. Nem egyedül volt, persze, hanem vele volt a vazallusa, a várgróf és ennek néhány udvari embere is, de a szarvasűzés hevében mégis megtörtént, hogy a herceg ő nagysága elszakadt a kíséretétől és eltévedt.

Egy darabig észre sem vette, hogy magára maradt, még egy csatlósa sincs mögötte: s mire észrevette, hogy eltévedt, már késő volt. Bolyongott az úttalan nagy erdőben, meg-megállt és kiáltozott, de hiába. Se kezdetben türelmetlenül parancsoló, sem későbbi kétségbeesett szavára nem hallatszott visszhang semerről sem.

Egyedül volt a hegyvölgyes ősbozótban, mely lehetlenné tett minden tájékozódást, de ez csak a kisebbik baj volt; nagyobb baj volt az, hogy leszállt a korai alkonyat és egyszerre csak havazni kezdett. Előbb óvatosan szállingóztak a pelyhek, mintegy kikémlelve az erdőnek alját, tartós életük léssen-e odalent, azután mind gyorsabban és sűrűbben, és egyenletesen, megszakítás nélkül. Mire estévé sötétedett az alkonyat, már nyomot hagyott a hólepelben az emberi láb, de hiába állt meg és nézett visszafelé saját lábanyomára a herceg, remélve, hogy ezeket követve majd csak ráakad valamelyik embere: hamar eltemette a nyomokat a szakadó hó.

Ment jobbra, ment balra, megint megállt és kiáltozott, de hiába. Mennél hangosabban kiáltozott, annál ijesztőbb lett utána a némaság, vagy csak vadállat ha felelt a szavára, álmából felriasztott vadkan, vagy prédakereső útján egy-egy farkas.

— Istenem, segíts meg! — borzadt össze a herceg és tovább ment, a kietlen sötétben csak a lábára bízva magát, nem a szemére. Hiszen oly vak volt az éjszaka az erdőben, hogy fekete tömeggé folyt össze minden, ami előtte volt.

Meddig bolyongott, tévelygett, nem tudta, hiszen ha ki is ért olykor egy-egy tisztásra, de csillagot nem látott a feje fölött, hogy találgathatta volna, hány óra is van? És jóllehet már nagyon is kimerült, mégis folytatta a reménytelen bolyongást, mert a hősésben lepihenni annyi lett volna, mint elevenen eltemettetni a hó által.

— Istenem, segíts meg! — fohászzkodott fel még egyszer a herceg, s mindjárt utána a megváltottság tudata hálaszavakat fakasztott a szájából. — Örök dicsőség és hála néked, te mennyei jó Atyám, te nagy Isten!

A hó bágyadt világossága mellett valami kunyhóra akadt a herceg; csak rőzséből rakott és fenyőgallyakkal fedett kis kunyhóra, de menedéket és enyhét adott és biztonságot farkas és más ellen, mert tolóretesszel elzárható ajtaja volt.

Bebujt a kunyhóba s itt ismételten hálát adott az Istennek. — Nemcsak menedéket adott, de ágyat is, — rebegte örömmel. Mert hogy puhára lépett és kitapogatta a kezével, hogy mi lehet az, hát kétarasznyi vastagon felhalmozott száraz aszufüregre bukkant. Nyomban le is heveredett és megviselten a nagy fáradságtól, álomtan mély álomba merült.

Késő reggel, mikor felébredt, új aggodalom szálta meg a herceget. A havazás még nem szűnt meg, sőt még kiméletlenebbül szaporán, mint előző nap, szakadtak le a hópelyhek a felhőkből; már félrőfnyi magasan borította a fehérség az avart; jóllehet nappal volt, még kétségesebbnek látszott a lehetőség, újabb eltévedés veszélye nélkül visszatalálni az erdőből a városba.

És a herceg egyre éhesebb lett és megint csak felkönyörgött az Istenhez: — Ne engedd, hogy elpusztuljak, te jó Isten! Irgalmazz és ments meg a haláltól!

Ahogy körülnézett és keresgért a kunyhóban, ha talál-e akár-miféle ennivalót, elhajított kenyérhéját vagy vackort, csipkebogyót vagy gyökérfélét, akármit: a kunyhó egy sarkában sárgás pergámenlapra akadt a herceg. Félarasznyi hosszú, tenyérynyi széles kis lapra.

— Nem embernek, csak egérnek való táplálék ez, — gondolta bosszusan a herceg és össze akarta gyúrni és visszadobni a sarokba a pergáment, de mert úgy látta, hogy betűk vannak a hártyán, emberkézzel sorokká rótt betűk, hát odament az ajtó elé és kíváncsian megnézte, hogy mi lehet az. Feljegyzése valami kalmárnak, aki erre járt és az eső elől behúzódott a kunyhóba, vagy egy felületes futár-tiszt hagyta itt?

Elolvasta az írást és úgy látta, hogy egy imádságnak a töredékét tartalmazza a megsárgult pergámenlap. Valami lelkész vagy szerzetes, vagy vallásos polgárember húzódhatott be a kunyhóba, mikor erre járt, és annak az imádságos könyvéből csúszhatott ki észrevétlen ez a pergámen.

... dicsőséges Atyánk az égben — olvasta nagy figyelemmel a herceg — Hozzád fordulok én, a te gyermeked, hogy velem légy életem útjain. Vezess és oltalmazs s tartsd fejem fölé jóságos kezedet; légy velem, amikor hívlak, mint irva van, hogy közel vagy, te Isten, mindazokhoz, akik őszintén és igaz lélekkel hívnak. Bizom is Benned, hogy meghallgatsz, hiszen Te, a mi mindnyájunk Atyja, nem teszel különbséget az emberek közt. Te meghallgatod a királyt és a koldust, meghallgatod az urat és a szolgát; egyforma kegyelemmel vagy gyermekeid iránt, akik Téged vallanak az ő Atyjuknak. Uram, örökökévaló Atyám az egekben, a Hozzád való felemelkedés ez óráján...

Itt félbeszakadt az imádság, mert a pergámenlapon csak ennyi volt, de ennyi is elég volt, hogy erőt és új reményt merítsen belőle a herceg. Elolvasta tízszer is egymásután és valahányszor odáig ért, hogy: *te meghallgatod a királyt és a koldust, meghallgatod az urat és a szolgát*: mély bizalom vert gyökeret a lelkében. Már nem látott rémképeket, hogy éhen vész; idejében itt lesz a segítség, amit küld neki az irgalmatos Isten.

Egyszerre megrendült a herceg és a pergámenlap majd kiesett a kezéből.

— Atyám a magasságban, — gondolta — itt van az ujjaim közt

ez a pergámenlap, de korlátolt földi eszemmel bizony nem tudom, hogy milyen hitű embernek az imádságos könyvéből eshetett ki. Katholikus is lehetett, protestáns is, görög orthodox is lehetett, zsidó is. Mégis felemelt az ő imádsága Te hozzád és új lelket adott gyötrődő testemnek. Holott ki tudja, lehet, olyan emberé az imakönyv, amelybe ez a kicsúszott lap tartozik, akinek leromboltattam a templomát, lelkészét, meg száműzettem kegyetlenül...

Igy gondolkozott a megrendült herceg, végigterült aszufü-fekhelyén és fájó szemmel nézte a tetőzet fenyőgallyait. És benyomásainak súlya alatt összetört lélekkel gondolta:

— Milliányi fenyőfa, milliányi más fa van a világon, de valamennyi ugyanazt a Napot és ugyanazt az eget imádja. És milliányi ember él a földtekén, ugyanegy Isten van fölöttük, és mégis, és mégis... de méltatlanok is vagyunk mennyei egy Atyánkhoz mi emberek!

Délfelé nagy kiáltozás verte fel a havas erdő mély csöndjét. A rothenburgi várgróf jött és óriási láncolatot alkotva, száz meg száz ember a városból, akik keresték az eltévedt uralkodót. S mikor végre is ráakadtak a kunyhóban, mindenki lehajtotta a fejét, várva a legszigorubb büntetést, a várgróf pedig attól félt, hogy kegyvesztett lett, miért hogy már tegnap is nem kereste. De a herceg nem korholt és nem büntetett; Isten vezető kezének tulajdonította eltévedését az erdőben s mihelyt hazaért, legelsőül is azt tette, hogy megszorítatlan hitbeli szabadságot adott a népének. Azt a pergámenlapot meg drágaköves arany keretbe tétette és belevésette a keretbe ezt a mondatot:

— Te, a mi mindnyájunk Atyja, nem teszel különbséget az emberek közt, tehát mi, földi halandók se tegyünk.

... Megvan-e még valahol az a pergámenlap? Lehet hogy megvan, lehet hogy már nincs meg; az intést, amit tartalmaz, még Hessenben sem szívlelte meg mindenki, hát még a világ többi részében!...

Néhai Baron dr. az óriási tudásáról, de egyben gorombaságairól is híres orvostanár egy ízben ráförmedt egyik alorvosára:

— Kettőnk közül vagy maga, vagy én vagyok örült! ...

Az önérzetes fiatal orvos némán tűrte az inzultust. Még aznap délután azonban megvizsgáltatta elmeállapotát és a vizsgálat eredményeiről bizonyítványt kért és kapott.

Másnap a körvizit előtt az alorvos Baron tanár elé állt:

— Tanár úr! ... Itt a hiteles bizonyítvány arról, hogy én nem vagyok elmebajos ...

*

Egy jeruzsálemi előkelő zsidó szombaton el akart hajtani a főtemplom előtt.

A szombat-őrző egyesület egyik tagja feltartóztatta az autót és a kereskedőt arra kérte, hogy ne sértse a szombati nyugalom szentségét. A kereskedő nem volt hajlandó a felkérésnek engedelmeskedni, mire a vallásbuzgó ifjú az autó elé feküdt, hogy ne folytathassa útját.

Ha ezt a — különben dicséretes — példát Pesten is követnék, úgy minden szombaton megbénulna az autóforgalom.

*

Diósi Jenő, a Budai Izr. Hitközség közszeretben álló főtítkárnak leánya: Anna, jegyet váltott dr. Bineter Béla ügyvéddel. Értesülésünk szerint az esküvőt augusztus 16—20-án tartják meg és az ifjú párt Wesel Albert tordai főrabbi, a romániai ort. országos iroda elnöke fogja megáldani.

Saphir

Németnyelvű magyar-zsidó író, kinek műveit ma már senkisé is olvassa. Huszonnégy kötetet kitevő összes művei és válogatott műveinek a 80-as években megjelent 4 kötetes kiadása reménytelenül porosodnak és penészednek antikvárosok pincéiben, legfelső polcain. És mégis többet emlegetik Saphirt, mint akárhány nagy író. Valósággal fogalom lett, mithikus alak. Hiszen minden jó mondást, borsós tréfát neki tulajdonítanak. „Egyszer Saphir társaságban volt . . .” így kezdődnek azok az elbeszélések, melyek hőse, legalább is, állítólagos hőse Saphir — nevénél egyebet azonban legfeljebb a lexikon szűkszavú adatai tudnak róla.

Ki is volt tehát ez a sokat emlegetett és mégis ismeretlen honfitársunk?

Önéletrajzában ő maga ezt írja: „Költőnek születni kell!” Igen ám, de kinek nem kell születnie? Sőt nemcsak születni kell, de valamivé is kell születni. Születésénél még senkiről sem lehet tudni, hogy mivé született. Suszterré, vagy költővé. Van, aki suszternek születik és mégis költő lesz belőle. Különféle körülmények szabják meg az ember pályáját. Engem a sors zsidóvá tett, szüleim kereskedőnek szántak, falusi rabbinak nevelkedtem, a körülmények folytán szegény ördög lettem, lapda voltam a véletlen kezében s mindezek után és mindezek ellenére, ma olyan jóra való, derék keresztény vagyok, mint annak a rendje! . . .”

Költőnk ugyanis 39 éves korában követte barátainak, Heinenek és Börnenek példáját és — tudja az ég, miért? — felvette a keresztiséget. Mégis 60 éves korában így ír Emlékirataiban zsidóságáról: „Tolvaj nem voltam, de mégsem kell hazudnom, ha valamiről valomást akarok tenni. „Bűnöm” nincs, de van egy „születési hibám.” Én ugyanis születésemmel fogva — zsidó vagyok. Mondhatnám így is: izraelita, vagy úgy is: mózeshitű, az azonban nem változtatna a tényeken. Ma midőn a felvilágosodás fáklója Kamcsatkától Hessen-Kasselig világít, zsidónak születni, csak „születési hiba”, de 25 év előtt még „terheltség” és 60 év előtt még „bűn” volt. Ezt a születéssel elkövetett bűnt semmiféle pereskedéssel és utólagos felmentéssel sem lehet meg nem történné tenni.”

Zsidóságáról, ifjúságának élményeiről, talmudtudásáról mindig nyíltan és önérzetesen ír, sőt megrója Heinét ki fiatalkorában nem akart tudomást venni zsidó mivoltáról s legfeljebb annyit engedett meg, hogy ősei zsidók voltak. Később persze Heine is más húrokat pengetett . . . Gyermekekoráról többek közt ezt mondja:

„Bölcsöm egy magyar faluban ringott, nem messze a megyei székhelytől, Székes-Fejérvártól, melyet latinul: Alba Regia-nak, németül: Stuhlweissenburgnak hívtak. Itt állt hajdan a római „Florianus”, itt ért véget Szvatopluk, mocsaras környékén táborozott Árpád bajszos vitézeivel és rombadőlt koronázó templomában tették fejükre a koronát a magyar királyok és sirboltjában nyugodtak István, Kálmán, Mátyás, stb. Így volt hajdan. Az én időmben a város már csak arról volt nevezetes, hogy kordoványbórt gyártottak benne és éjszakára nem maradhatott zsidó a falai közt. A hajdan oly neve-

zetes város közelében van Lovas-Berény község, itt ringott a bölcsőm. Lovas-Berény és környéke nem az a hely, mely romantikussá teszi egy költő gyermekkorát. Ott nincsenek „sötét erdők . . . szakadékok, csodásalakú sziklák . . . titokzatos mélységű tavak . . . stb.”, egyhangú, mocsaras síkság, melyen úgy fekszik a falu, mint lapos tálon a lapos tojáslepeny. A vályogfalu, szalmatetős falu egyik végén külön gettó, a másik végén külön cigánynegyed volt. A község egyetlen díszje a tágas, szép park közepén lévő kastély volt. Árok és vaskerítés vette körül. Nem emlékszem, hogy láttam-e valaha belülről a kertet . . . Egyszer, gyermeki kíváncsiságból belopódtam, tán a nyitvafelejtett kapun és megcsodáltam a lugasokat, szobrokat. Megjelent azonban a kertész, kezében vastag ostorral és irgalmatlanul végigvert rajtam. Arcomat vér öntötte el. Ő azonban ütlegetve kergetett a kijáratig és hivatalos ténykedését ezekkel a szavakkal fűszerezte: „Eredj te zsidó! Eredj pokolba!” (Igy az eredeti szövegben. A Szerk.)

Ifjúságát élénken ecseteli Önéletrajzában és Emlékezéseiben. Nehány kiragadott mondat: „Rabbi Lebisch volt mentorom neve, ki bevezetett az életbe és a tudományba. A tanításhoz sajátos módszere volt. Ez a módszer egy hosszú, a végén kerek gombbal ellátott pipaszárból állott. Valahányszor valamely mondatot nem fogtam fel azonnal, kihúzta a pipaszárat és a hátam alatt igen hatékonyan bizonyította be nekem a mondat igazságát és fontosságát.” „Minden hét elején, ok, kihallgatás és ítélet nélkül, bevezetésképen jó adag verést kaptam és anyám kesergésére tanítóm megjegyezte: Csak azért verem meg, mert tudom, hogy egész héten úgy sem fog tanulni és pénteken mégis többet fog tudni, mint a többiek! Ez a hízogató verés azonban egész héten át tartott.” „Miképen a zsidó konyha két főszabálya: a mandula és a mazsola, úgy a talmudtanítás: a szidás és az ütleget.” „Élénken emlékszem még arra a szombatra, melyen nagy vizsgát kellett megállanom a talmudból. A helybebi rabbik meg voltak híva. Minden pompásan ment. A rabbik módfelett dicsérték képességeimet és megjósolták, hogy nagy rabbi lesz belőlem. Apámnak volt egy bölcs alapelve: A gyermeknek meg kell mutatni, hogy szeretjük. Néhol még ma is divatozó alapelv, mely mérgező kigőzöl-gésként fojtja meg a gyermeki szeretet gyöngye palántáját. Jutalmat vártam és csalódásomon keservesen sírtam. Ekkor halvány alak lépett hozzám, az én szenvedő anyám, gyöngéd, fehér kezével letö-rölte könnyeimet és így szólt: Ne sírj, Móric, majd minden jóra fordul. Aztán egy kis selyem nyakkendő-t kötött rám és közben maga is sírt . . .”

Leírja első szerelmét a szomszéd kislánnyal, kivel csak titokban találkozhatott a kukoricásban, mert a két család haragban volt: Egy nemes úr elhullott birkáinak bőrét az ő családjá vásárolta évi átalányban, de a szomszéd utóbb magasabb áron elkaparintotta előlük. Egy levél a tanító kezébe kerül. Móricot Paksra akarják küldeni jesivába. Aztán Pozsonyon keresztül a prágai jesivába kerül. Több esztendei bócherkodás után újságíró lesz, jönevű humorista. Megjárja Bécs-et, Berlint, Münchent, majd évekig él Párisban, aztán visszasikerül Bécsbe s Bádénben él haláláig. Cikkei, humoros felolvasásai népszerűséget, kitüntetések-et és nagy jövedelmet biztosítanak neki.

A haláltól és elfeledéstől azonban semmiféle orvos sem mentette meg Moritz Gottlieb Saphirt. 63 éves korában, 1858. szept. 6-án halt meg és élete műve bizony, ma már annyira a mulandóságé, hogy 1795. február 8-án akár suszternek is születhetett volna . . .

A sok híres, közszájon forgó Saphir vicc közül ime egy: Az író Münchenben súlyos betegségen esett át. Felgyógyulása után, séta közben találkozott Lajos bajor királlyal, kinek meghívása folytán jött Münchenbe lapszerkesztőnek. A király megszólította, örömet fejezte ki szerencsés felgyógyulása felett és megkérdezte: De hát, kedves Saphir, betegségében miért nem vette igénybe udvari orvosom segítségét? Mire Saphir így felelt: Bocsásson meg, Felség, de nem volt bizalmam olyan orvoshoz, ki megszokta, hogy halhatatlanokat kezeljen.

Saphir humoros lexikonjából.

Megkérdezték *Heinét*, hogy felesége, aki francia nő, tud-e németül. „Csak két szót”, felelte a költő. „Az egyik: *nebich*, a másik: *jófe* . . .

Maimon Salamon, a 18. századbeli zsidó bölcse, vett egy kutyát egy talléron. Egy kutyakedvelő úr hamarosan megvette tőle három talléron. Valaki ugratta a bölcse: Ugy látszik, több szerencséje van a kutyavásárlás, mint a könyvirás terén! Enek az oka, — válaszolta Maimon — hogy töben értenek a kutyához, mint a könyvekhez.

Mendelsohn Mózes, a bölcse, könyvelő volt Berlinben egy igen együgyű zsidó kereskedőnél. „Milyen igazságtalan a sors,” szolt egy napon a főnöke. „Ílyen okos ember, mint maga, kénytelen magamfajta ostoba ember alkalmazottja lenni!” „Sőt ez nagyon is helyes,” felelte a bölcse. „Mert ha én volnék a főnök, nem használhatnám magát.”

Salomons hegedűművész tanította III. György angol királyt. Egy ízben így szolt királyi növendékéhez: „A hegedűjátósok három csoportba tartóznak. Az elsőbe azok tartóznak, kik sehogysem tudnak játszani, a másodikba, akik rosszul játszanak, a harmadikba azok, akik jól játszanak. Felséged már eljutott a második csoportba.”

Valaki megjegyezte, hogy nem érti a bibliai történetet *a fáraó álmáról*. Hogyan falhatta fel a hét sovány tehén a hét kövéret. „Én sem értettem ezt,” mondotta egy kereskedő, „míg csak meg nem nősültem. Volt hát nagy pénztár- és főkönyvem. A feleségemnek pedig csak egy kis háztartási számadáskönyve volt. Az év végén mégis kiderült, hogy a feleségem kis könyve felemésztett mindent, ami a nagy könyvekben volt. Azóta hiszek a fáraó álmában.”

Egy fiatal rabbi *Jeremiás* siralmairól írott magyarázatát megmutatta a főrabbinak. A főrabbi így szolt: „Csak azt sajnálom, hogy Jeremiás már nem él. Különben új siralmakat költhetne a magyarázatokról.”

Münchenben a Karlstrassen többnyire írók laktak. Erre mondta *Saphir*: Ez az utca a negyediköltők költőnegyede. Ott laknak kivétel nélkül, sőt sokan bevétel nélkül.

Valamelyik városban szobrot akartak állítani az uralkodónak és a munkások elkezdték megásni a szobor talapzatának helyét. Valaki megkérdezte *Saphirt*, miért ásnak itt a munkások, mire ő így felelt: Alapot keresnek a szoborhoz . . .

Miért e nagyképűség?

Kis glossza az antiszemitizmushoz

A legnagyobb élő bajor humorista ezt a kis műremeket közvetlenül a nemzeti szocializmus uralomrajutása előtt írta. A katolikus író megvilágítja a bajor paraszt zsidóbarátságát. Ilyen miatt él Oskar Maria Graf harmadik éve emigrációban.

Odahaza, iskolásgyerekek koromban zsidó és keresztény marhakereskedők jártak az én felsőbajorországi hazámban. A keresztényeket gyűlölték, a zsidókat hallatlanul szerették. A miénket Schlésingernek hívták és valósággal hozzátartozott a vidék képéhez. Rozoga szekeren jött és mi, gyerekek messziről üdvözlőtük. Felvett bennünket a kocsijára, minden iránt érdeklődött, mesélni kezdett, ezer tréfát csinált és mikor megállt az első parasztház előtt, már pontosan tudta, hogy mi történt távollétében. Ugyszólván résztvev vevői életében, természetük szerint bánt velük, tanácsot adott, vagy lebeszélte őket, ahogyan helyesnek tartotta

Schlésinger bácsi kora gyermekkoromnak egyik felejthetetlen élménye. Emleket állítottam neki „Sötétség” nevű könyvemben, a „Wachelbergi történetek” című novellában. Egy éjszaka ismeretlen emberek leszurták és vidékünkön, ahol nem éppen érzékeny kedélyűek az emberek, úgy megsiratták, hogy hasonló esetre hánarjában nem is emlékszem. A parasztasszonyok bizony imáikba foglalták Schlésingert, a zsidót.

Falunkba két keresztény marhakereskedő is járt. Nem nagy szerencsével, még Schlésinger halála után sem. Valami brutálisan tolakodó volt bennük. A sok pénzüikkel kérkedtek, lebecsülték a tehenet, amit meg akartak venni és a paraszttal úgy bántak, mint egy ügyefogyott figurával, aki mélyen alattuk áll. Fennhéjázó, külvárosi alakok voltak, tele emberi aljassággal, amit senki sem tud úgy gyűlölni, mint a paraszt.

Egyenesen a konyhába, vagy a szobába mentek be és undorító trágárságok után elkezdték az alkudozást. A cselédlányokat nem hagyták békében. Olyanok voltak, mint a barbár Landsknechtek.

Schlésinger bácsi, ha jól emlékszem egyáltalában nem ment a szobába, vagy a konyhába. Működésének tere az istálló volt. Itt mesélte el derűs történeteit, itt csillogtatta meg kereskedői szellemét és innét ment tovább.

— Zsidó vagyok — szokta mondani — és nem szívesen csapom be az embereket. Meg akarom tartani a „kundsaftokat!”

Akadtak olyan parasztok is nálunk, akiknek öt, hat „Schlésinger-tehén” volt az istállójában. Hosszúlejáratú részletfizetésre vették azokat. Ha elmaradtak a részletek, Schlésinger csak akkor vette vissza a tehenet, ha a paraszt már eladott egy borjut, amit neki ellett a tehén, vagy a tej-eladással körülbelül megkereste azt, amibe az állat addig került.

— *Leben und leben lassen* —, ez volt a jelszava —. Te sem loptad a pénzedet és a veszteséget én inkább kibirom, mint te.

Magunk között mondván, ő sem vesztett semmit, mert a tehén elhelyezése az istállóban, azután a takarmány, az állat gondozása csomó pénzébe került volna. Schlésinger tudta, hogy mit csinál. De alapjában véve mégsem károsult senki és nem akadt paraszt, aki a „Jud Schlesingerre” valaha is rosszat mondott.

Ez csak egy eset. Számos más példát is elmondhatnék a bajor paraszt zsidóbarátságának illusztrálására. Georg Queri, a háborúelőtti Bajorország legkivá-

lőbb ismerője is mindenben aláírja véleményemet. Ha mégis azt halljuk, hogy egyik paraszt azt mondja a másiknak: „te ez zsidó, vigyázz magadra,” emögött, tapasztalataim szerint semmilyen ellenséges érzés nincs. Inkább derüs, tulajdonképpen megelégedett megállapítása annak, hogy vannak még emberek, akik éppen olyan jó üzleti szímmel rendelkeznek, mint a felsőbajorországi paraszt.

Hiszen mi mást is mondunk. Például: ez sváb, még a zuzája is hamis. Vagy: míg a föld be nem fedi, huncut a sváb, meg a tirol. Azt is mondjuk: a pfalciak goromba fickók, a frankok hazug betyárok, a szászok nem Európába valók, a cseh embernek egy vasa sincs, az olaszok meg kis macskákat gyártanak. Ami alatt szokatlanul nagy gyermekáldást értünk. És végül: hej, az a tökkelütött osztrák sógor!

Ezek a nagyjából biztosan helytelen megállapítások mind a falusi bajor lélek bölcseségei, ahogyan megszülettek a melldöngető önbizalom alapján, amelyhez hasonlót sehol sem találunk.

Mert élesség, tárgyilagosság nem igen van Bajorföldön. Mi vérbeli nihilisták vagyunk. Semmit nem veszünk komolyan, a zsidókat sem, vagy akár Hitlert az ő heves antiszemitizmusával. Sok, meggyőző jelenetben láttam ezt és azt hiszem, nem tévedek.

Mikor 1923-ban kirobbant a Hitler-puccs Münchenben, amely ugyanolyan derüs gyorsasággal véget is ért, összejöttek a falvakban a parasztok és azt mondták:

— Hát ha győzni fog, utána majd vele megyünk. Bánja a fene, hogy ki ül odafönt.

És amikor nem sikerült a puccs, megjegyezték:

— Hát persze, tudhattuk volna előre. Aki sokat járattja a száját, elharapja a nyelvét.

Általában, ha valamit nagyon komolyan vesznek nálunk, máris az idegeinkre megy. És különben is...

Azt hiszem, hogy az antiszemitizmus nem utolsósorban a „buta zsidók” számlájára irandó. (Hogy egyik barátom grandiozus kiszólását idézzem, aki szerint „Bajorországban még a zsidók is buták”.)

Ezt a megállapítást, azt hiszem, nyugodtan alkalmazhatni lehet a tipikusan német zsidóra. Minden humorát és vicces szellemét levetette, csak, hogy németebb legyen még nálunknál is. Erőszakkal megváltoztatta eredendő briliáns tulajdonságait és önmagával szemben is nagyképű. Komolyan veszi magát. Holott éppen annyira nem szabad komolyan venni, mint más emberfajtát.

A közeledő középkor, amely a „Harmadik Birodalom” képében jelentkezik, csak akkor fog örökre véget érni, ha te, a zsidó és én, a keresztény megértettük, hogy a cél az emberibb jövő, nem pedig bizonyítékot, vagy cáfolatot találni olyan valóságos, vagy ál-igazság számára, amely egyáltalában nem fontos.

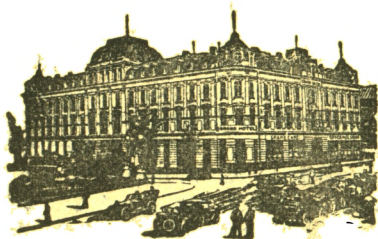
Szerkesztésért és kiadásért felel: Márkusné Beer Erzsébet.

Előfizetési ár: Egész évre 12.— P. — Csehszlovákiában 80.— kc. — Jugoszláviában 160.— dinár. — Romániában 400 leu.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Andrássy-út 84. **Telefon:** 1-211-64.

Kiadóhivatal: Bukarest, N. Filipescu 57., Bratislava, Venturska 5.

Kiadja: a Világvándor kiadóbizottsága.

BUCAREST GRAND-HOTEL

„LAFAYETTE”

CALEA VICTORIEI, 11

A főváros legmodernebb, legtisztább,
legkényelmesebb és legolcsóbb szál-
lodája. Szobák 130 Lei-től.

Ezüst

*disztárgyak,
evőeszközök a legolcsóbb árban*

SCHLEIFER

ezüstáruüzem lerakatában

Kazinczy-u. 10. Tel.: 43-5-28.

Használt ezüsttárgyakat és régi ezüst pénzne-
meket a legmagasabb áron veszünk.

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiuruha

Leány és fiukabát

Litzmann Irma

Budapest, VI, Király-utca 18.

Prima hús, hizlalt baromfi

legolcsóbb napi árban

REICH JÓZSEF

כשר *mészárszékében*

A Pesti Izr. Hitközség baromfi vágódája!

VI., Hegedűs Sándor-u. 17.

Hunyadi téri csarnokkal szemben

Pontos kiszolgálás. **Telefon: 29-1-10.**

GEDULDIGER HUGÓ

BÉLYEGZŐGYÁRA

BUDAPEST, VI.,

Vilmos császár ut 17.

Telefon: 22-8-94

KNAPP MIKSA

képesített szűcsmester

szűcs és szőrmeáru üzlete:

BUDAPEST, VI.,

Nagymező-utca 14. szám

TELEFON: 20-4-53

Gondos Sándor

Modern zsidó
könyvkereskedése

Budapest, VI., ker.

Andrássy-ut 53. sz.

Telefonszám: 1-171 22.

Szőrmék, bundák, boák nagy vá-
lasztékban. Alakítások. javítások
jutányos áron készülnek

Nyári megóvást felelősséggel vállalunk